

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ А. АРТЕМЕНКО

«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Розвиток взаємовідносин Україна-ЄС: сучасний стан та перспективи»

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

освітня програма «Міжнародний бізнес»

ступеня бакалавра

Виконавець роботи Кібальник Алла Сергіївна

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доцент Клименко Віта Іванівна

(підпис, дата)

Рецензент Юрченко Тетяна Олегівна

Полтава 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи міжнародного економічного співробітництва.....	5
1.1. Поняття та сутність міжнародної економічної інтеграції.....	5
1.2. Етапи розвитку відносин між Україною та ЄС.....	16
Висновки до розділу 1.....	26
Розділ 2. Характеристика сучасного етапу взаємовідносин Україна-ЄС.....	28
2.1. Сучасний стан та особливості міжнародного економічного співробітництва України та ЄС.....	28
2.2. Інвестиційні відносини як складова партнерства України та ЄС.....	38
Висновки до розділу 2.....	48
Розділ 3. Співробітництво України з Європейським Союзом як основа розвитку перспективної економічної співпраці.....	50
3.1. Шляхи удосконалення інвестиційної взаємодії Україна-ЄС.....	50
3.2. Перспективні напрями економічної інтеграції України в ЄС.....	59
Висновки до розділу 3.....	68
Висновки.....	70
Перелік інформаційних джерел.....	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні процеси, що торкнулися всіх суспільних відносин на планеті, є однією з найбільш актуальних та резонансних тем в сучасних теорії та практиці. Спричинені стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та можливостями з ними пов'язаними, все більш реальними та поширеними стають об'єднання та співпраці, що не обмежуються ані суспільними культурними особливостями, ані географічними та територіальними обставинами, ані національними правовими системами.

Актуальність теми полягає у тому, що європейська інтеграція як процес реформ в усіх сферах нашого життя, як поєднання економічного розвитку з високим соціальним захистом, особистою безпекою і демократичними свободами – це той ідеал, до якого бажають рухатися громадяни України. Тому актуальність досліджень сутності і змісту європейської інтеграції України в умовах нового, якісно відмінного рівня розвитку євроінтеграційних процесів на сучасному етапі, а також пошук шляхів і правових засобів євроінтеграції є безсумнівною.

Питанням дослідження взаємовідносин Україна-ЄС займалися такі науковці: Алтухова І. М. [1], Біла С. О. [4], Захаров І. М. [4], Біловол В. С. [5], Біленко А. О. [5], Єгорова В. С. [18], Лук'яненко Д. Г. [26], Підоричева І. Ю. [31], Рибаківа Т. О. [42], Ямпольська Л. М. [51] та інші. Дане питання ще недостатньо досліджено в аспекті заходів розвитку взаємовідносин Україна-ЄС в сучасних умовах військового стану.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження розвитку взаємовідносин Україна-ЄС в сучасних умовах. Відповідно до визначеної мети, у кваліфікаційній роботі поставлено наступні **завдання**:

- розглянути поняття та сутність міжнародної економічної інтеграції;
- охарактеризувати етапи розвитку відносин між Україною та ЄС;
- дослідити сучасний стан та особливості міжнародного економічного співробітництва України та ЄС;
- проаналізувати інвестиційні відносини як складова партнерства України

та ЄС;

- визначити шляхи удосконалення інвестиційної взаємодії Україна-ЄС;
- узагальнити перспективні напрями економічної інтеграції України в ЄС.

Об’єктом дослідження є процес взаємовідносин України та ЄС в умовах нових глобальних викликів.

Предмет дослідження є теоретичні та науково-практичні засади розвитку напрямів взаємовідносин України та країн ЄС в контексті сучасних кризових умов.

Методи дослідження. У процесі підготовки кваліфікаційного дослідження використано наукові методологічні підходи, методи угруповання та узагальнення, наукової індукції та дедукції, порівняльного, системного та статистичного аналізу, прогнозування, а також табличні та графічні прийоми відображення статистичних даних та ін.

Інформаційна база дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи використовувалися праці та розробки вітчизняних та іноземних науковців та експертів, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо питання взаємовідносин між Україною та країнами ЄС.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання кваліфікаційної роботи пов’язане з планом наукових досліджень Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суперечності» (0113U006220). Внесок автора полягає в дослідженні сучасного етапу розвитку взаємовідносин Україна-ЄС.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і отримані результати дослідження оприлюднені на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні трансформації сучасного суспільства» (м. Полтава, 22 лютого 2023 року).

Публікації: Кібальник А. Перспективні напрями економічної інтеграції України в ЄС. IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Політичні трансформації сучасного суспільства». 22 лютого 2023 р., ПДАУ, м. Полтава. С. 181–184 [22].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Поняття та сутність міжнародної економічної інтеграції

Міжнародна економічна інтеграція – це вищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин, коли інтернаціоналізація господарського життя проявляється у переплетінні національних господарств двох або кількох країн та проведенні ними узгодженої міждержавної торговельно-економічної політики [7].

Поняття «міжнародна економічна інтеграція» можна визначити як об'єктивний, усвідомлений та спрямований процес зближення, взаємоприспосовування та зрощення національних господарських систем, що мають потенціал саморегулювання і саморозвитку, і в основі котрих лежить економічний інтерес самостійних суб'єктів господарювання і міжнародне розподілення праці. Саме цим заперечується розуміння інтеграції як свідомо регулюємого або тільки стихійного ринкового процесу. Це дві нерозривні сторони одного й того ж процесу. Основною метою інтеграції є нарощення об'єму товарів та послуг внаслідок забезпечення ефективності господарської діяльності у міжнародних масштабах (табл. 1.1).

На макрорівні міжнародної економічної інтеграції процес інтеграції йде через взаємодію окремих фірм прилеглих країн на основі формування різноманітних економічних відношень між ними, у тому числі створення філій за кордоном. На міждержавному (макро-) рівні інтеграція відбувається на основі формування економічних об'єднань держав і узгодження національних політик.

Бурхливий розвиток між фірмових зв'язків породжує необхідність міждержавного (а іноді і наддержавного) регулювання, спрямованого на забезпечування вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили між країнами у рамках даного регіону, на узгодження і проведення спільної

економічної, валютно-фінансової, науково-технічної, соціальної, зовнішньої та оборонної політики. У результаті – створюються цілісні регіональні господарчі комплекси з єдиною валютою, інфраструктурою, спільними економічними задачами, фінансовими фондами, спільними наднаціональними і міждержавними органами управління [24].

Таблиця 1.1 – Ознаки, умови та рівні міжнародної економічної інтеграції

Динамічний розвиток процесів міжнародної економічної інтеграції зумовлений	Основні ознаки інтеграції	Умови інтеграції	Рівні інтеграції
– економічним розвитком країн, їх груп та регіонів світу в умовах нерівномірного розподілу ресурсів; – закономірностями науково-технічного прогресу; – тенденціями демографічного розвитку; – наявністю і необхідністю вирішення глобальних проблем (енергетичної, продовольчої, економічної, охорони навколишнього середовища, використання світового океану та космосу, економічного зростання та народонаселення, економічної безпеки, роззброєння); – різким скороченням відстаней за рахунок розвитку транспортно-комунікаційних мереж; – ринковою «уніфікацією» економічного розвитку.	– взаємопроникнення і переплетіння національних виробничих процесів; – на цій основі відбуваються глибокі структурні зміни в економіці країн-учасників; – необхідність та цілеспрямоване регулювання інтеграційних процесів; – поява міждержавних (наднаціональних або наддержавних) структур (інституціональні структури); – усунення обмежень; – узгодження законодавств та стандартів; – єдина зовнішня торгівельна політика; – узгодження внутрішньої політики (економічної, соціальної та ін.)	– розвинена інфраструктура; – наявність політичних рішень уряду (створення умов для інтеграції – політична і економічна база); – правові та соціально-культурні умови.	Макро-економічний (державний рівень). Мікро-економічний (міжфірмовий – ТНК).

Джерело: [50].

Сучасну інтеграцію можна розглядати як засіб світової політики, в якому міжнародне співтовариство взаємодіє і співпрацює для ефективного вирішення поточних глобальних і регіональних проблем («викликів» глобалізації). Ефективне здійснення публічної влади на глобальному рівні потребує тісної взаємодії глобальних політичних акторів, чіткої координації їхніх дій, вироблення спільних норм і кодексів поведінки на глобальній арені. Сама політика миру дотримується

принципу інтеграції.

Сутність методології інтеграційних теорій полягає в тому, що з усієї сукупності явищ з певним ступенем обґрунтованості виділяється один чи декілька аспектів, на яких базується певна формально-логічна система – теорія. Сума теорій, здатних до конкуренції між собою, дозволяє всебічно зрозуміти предмет дослідження, оскільки Європейське економічне співтовариство (Європейський Союз) є сукупністю юридичної, політичної та економічної систем і перебуває в процесі безперервного розвитку.

За словами економіста Ф. Махлупа [61], поняття «інтеграція» виникло в 1942 році. Термін «інтеграція» почав активно використовуватися в аналізі соціально-економічних процесів лише в 20 столітті, після чого він став використовуватися лише в природничих науках. Сьогодні інтеграція в широкому розумінні (від лат. *integratio* – «відновлювати, завершувати певну єдність») означає, що з раніше відокремлених частин виникла нова спільнота. Інтеграція у вузькому розумінні – це процес зміцнення зв'язків і добровільного примирення між націями на основі спільних ознак (політичних, економічних, культурних тощо) та інтересів. Це взаємовигідна комбінація, яка поєднує окремі частини в своєрідне самодостатнє ціле, так що учасники інтегрованої асоціації можуть діяти автономно та отримувати переваги, яких вони інакше не мали б. Саме очікування прибутку спонукає країни брати участь в інтеграційному процесі. Так, практично всі країни, незалежно від їх статусу, потенціалу та рівня розвитку у світі можуть знайти своє місце.

Перша хвиля розвитку інтеграційного процесу (приблизно з початку XIX ст. до середини XX ст.) в основному торкнулася сфери економіки і торгівлі. Ще в XVIII-XIX ст. розглядалися економічні наслідки перших міжнародних торгових угод: англо-португальського договору 1703 р., англо-французького договору 1860 р. і особливо Німецького Митного Союзу (1834-1871). З часом міжнародна економічна інтеграція була охарактеризована як складний і комплексний процес, що становить серйозну теоретичну базу для її розуміння. Сучасні теорії міжнародної економічної інтеграції також спочатку почали утверджуватися в рамках економічної теорії.

Так, наприклад, представники теорії «дирижизму» (наприклад, Я. Тінберген

[70], І. Столер [65] та ін.) виходять з того, що функціонування інтегрованих структур базується на єдиній економічній політиці та узгодженому законодавстві. Відсутність регулювання створює серйозні економічні проблеми (безробіття, бідність тощо). Процес інтеграції директори вважають поступовим (від простих до складних форм), що веде до створення наднаціонального політико-правового інституту чи системи інститутів (фактично економічного союзу).

Один із найвидатніших представників цього підходу Я. Тінберген [71] розробив два типи інтеграції: «негативну», яка передбачала скасування тарифів, податків і обмежувальних законодавчих норм, і «позитивну», яка зосереджена на створенні наднаціональних інституцій та політики інтеграції.

Найбільш відомим також є підхід американського дослідника Б. Баласси [66], який визначав інтеграцію як процес, що включає «заходи, спрямовані на усунення дискримінації між економічними одиницями, що належать до різних держав; як умова, вона може проявлятися в дискримінації будь-якого роду». Іншими словами, Б. Баласса визначає інтеграцію двояко: «процес» і «стан». Більш того, саме він запропонував інтегровану схему розвитку, яка стала класичною і зараз активно використовується для опису розвитку будь-якого регіонального інтеграційного об'єднання: створення зони вільної торгівлі; створення митного союзу; формування спільного ринку; проведення єдиної економічної та валютної політики; перехід до вищого етапу розвитку інтеграційного процесу – етапу інтеграції в політичній сфері. Відомо, що на цьому етапі всі етапи інтеграційного плану Б. Баласси були лише пройдені ЄС, однак на завершальному етапі політичної інтеграції ЄС зіткнувся з серйозними проблемами (наприклад, провал Конституційного проєкту ЄС). Решта інтеграційних суспільств пройшли перший і деякі другий рівень економічної інтеграції.

Варто зазначити, що в публікаціях та аналітичних звітах більшості міжнародних організацій – ООН, Світового банку, Міжнародного валютного фонду – явище інтеграції ототожнюється з поняттям «регіональна економічна інтеграція» і визначається дуже вузько. визначається як процес формування регіональних торгових блоків. Так, наприклад, у словнику ООН згадується лише

поняття «економічна інтеграція», що означає «всі заходи, вжиті двома чи більше країнами для створення спільного економічного простору». Іншими словами, якщо кілька країн підписали угоду про вільну торгівлю або митний союз, то ці країни автоматично підпадають під категорію інтегрованих країн. Такий підхід передбачає, що інтеграція – це не процес посилення економічної взаємозалежності та політичної взаємодії окремих країн, а лише формальна інтеграція намірів. Але, на нашу думку, у рамках цього підходу не зрозумілі причини, чому країни вирішили інтегруватися.

Найбільш ранніми розробниками концепції «інтеграції» в соціально-політичних дослідженнях були представники німецької політичної школи початку 1920-х рр., зокрема Г. Кельзен [60] і Р. Сменд [68], які вважали інтеграцію теоретичним прототипом плюралізму та класової боротьби. Тому Г. Кельзен, описуючи форму правління, вважає, що тип політичної інтеграції є одним із найважливіших критеріїв відмежування автократії від демократії: для останньої характерна «динамічна інтеграція», а для «статичної» – колишній. Водночас «динамічна інтеграція» передбачає існування гармонії в системі, яка забезпечується постійно оновлюваною згодою між більшістю та меншістю, тоді як «статична» не сприймає домовленого суспільства в процесі розподілу влади. Р. Сменд розглядає державу як частину духовної реальності, яка існує в результаті особистої взаємодії – вона інтегрована.

Теоретики федералізму, що почав формуватися у другій половині 40-х-50-х рр. ХХ ст. і визначив характер перших інтеграційних угруповань у Західній Європі, – В. Гатц (Німеччина), А. де Гаспері (Італія), Ж. Монне (Франція), виходили з того, що федеративна система є ідеальною для яскравого конгломерату західноєвропейських держав, які заплуталися в тенетах «національного егоїзму» [67]. Ідейним підґрунтям традиційної федералістської концепції став принцип, що передбачав підпорядкування національних і регіональних органів управління спільним наднаціональним структурам, за якого національні інституції повинні передати центральному уряду частину своїх повноважень, зберігаючи певну автономію. Об'єднана Європа як кінцева мета діяльності європейських федералістів ґрунтувалася на історичній і культурній єдності народів, необхідності забезпечення

миру та демократії, вирішенні економічних і політичних проблем, які перебували поза межами компетентності національної держави. У федералістській інтерпретації термін «інтеграція» мав здебільшого політичний відтінок і передбачав делегування права прийняття рішень органам управління, функціонери котрих не репрезентували інтереси країн, громадянами яких були [23].

Спроби практичної реалізації концепції класичного федералізму в 50-х – 60-х рр. XX ст. виявили свою неспроможність. Колапс проєктів Європейського оборонного та політичного співтовариств у 1954 р., планів Фуше в 1960 і 1962 рр. довели передчасність політичної інтеграції та невідповідність частини політичної еліти держав-членів СЕС і більшої частини пересічних громадян до сприйняття наднаціональних структур [23].

У середині XX століття Т. Парсонс [64], Д. Істон [54], М. Каплан [62], Е. Хаас [57], А. Етціоні [55], Х. Булл [52] та інші американські дослідники. Б. Розамонд у своїй книзі «Теорія європейської інтеграції» узагальнили численні визначення: Інтеграція – це «формування нової політичної системи з раніше розділених систем» (М. Ходжес); це «створення співтовариства безпеки між державами регіону» (К. Дойч); створення та підтримання щільної та спільної системи взаємодії між автономними частинами системи» (У. Уоллес).

Судячи з практичного досвіду термоядерного синтезу, існують великі відмінності у видах, асоціаціях і формах термоядерного синтезу, що ускладнює формування загального визначення поняття «синтез». Про це пише А. А. Байков: «Саме поняття «інтеграції» зазнає серйозних змін, що призводить до розмивання «норм європейської інтеграції», які здавалися непохитними 20-30 років тому».

Серед різних існуючих визначень явища «інтеграція» чітко помітні відмінності щодо того, що є рушійною силою інтеграції – економічні інтереси чи політичні ідеї. Ці відмінності лягли в основу теоретичних дискусій другої половини 20 ст. та призвело до формування кількох теоретичних досліджень феномену міжнародної інтеграції. До них належать федералістські та неофедералістичні, функціоналістські та неофункціоналістські підходи, а також ліберальні міжурядові підходи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Класифікація видів міжнародної економічної інтеграції

Вид	Характеристика
1. Повна реінтеграція	Відновлення того чи іншого інтеграційного угруповання у попередньому складі на тих же політико-економічних засадах
2. Часткова інтеграція	Коли об'єднуються окремі члени інтеграційних угруповань на попередніх принципах або всі учасники, але на якісно нових засадах
3. Розширена реінтеграція	Відключення у інтеграційні об'єднання, що відновлюються, нових учасників на тих чи інших засадах

Джерело: [1].

Факторами, що зумовлюють процес світової інтеграції, є поглиблення міжнародного поділу праці, розвиток продуктивних сил під впливом глобальної НТП, стрімкий розвиток комунікаційних можливостей, об'єктивна необхідність спільного вирішення глобальних проблем та ін. проблема виживання людства.

Ще однією проблемою у застосуванні терміну економічної інтеграції є підміна його поняттям глобалізації. Деякі вчені використовують терміни «глобалізація» та «інтеграція» як взаємозамінні або ж пояснюють глобалізацію через розвиток і розширення економічних процесів інтеграції у світовому господарстві. Зокрема, навіть експерти МВФ надають визначення глобалізації як процесу швидкої інтеграції економік по всьому світу через торгівлю, фінанси, обмін технологіями, інформаційні мережі та крос-культурні відносини. У загальному розумінні глобалізація – це сучасна форма міжнародних відносин, яка характеризується поширенням взаємозалежності між країнами в економічній, політичній і культурній сферах практично на всю земну кулю. А поняття інтеграції в економіці – це зближення економік окремих держав. Графічно співвідношення цих понять можна зобразити наступним чином (рис. 1.1).

Найбільш вдалим підходом до визначення глобалізації через поняття інтеграції є такий, який говорить, що глобалізація – це інтеграція у загальносвітовому масштабі. У широкому сенсі міжнародна економічна інтеграція визначається і як відносини, і як процес. У зв'язку з цим міжнародна економічна інтеграція є найвищим рівнем розвитку міжнародних економічних відносин. Як процес інтеграція втілюється в усуненні відмінностей в умовах діяльності економічних агентів представників різних країн.

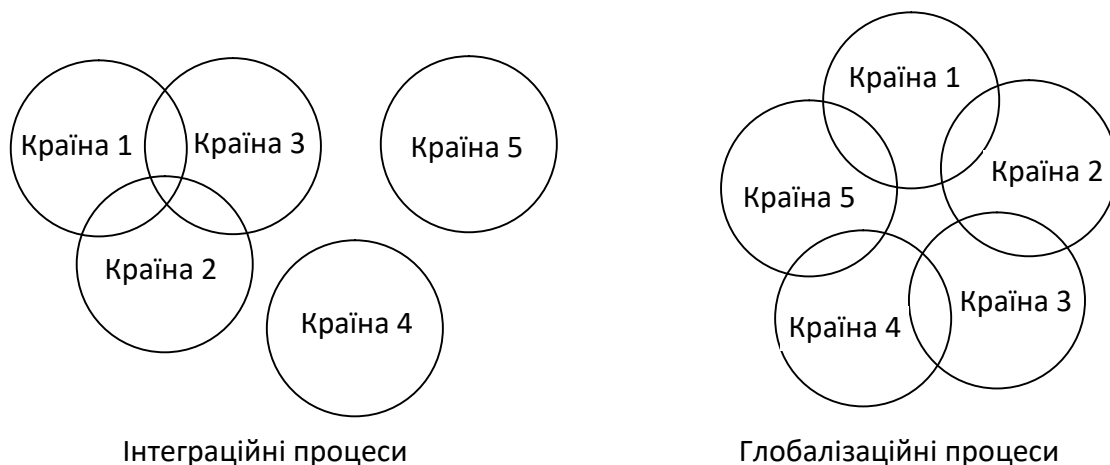

Рисунок 1.1 – Розмежування понять економічної інтеграції та глобалізації
Джерело: [8].

На розвиток процесу міжнародної економічної інтеграції впливає багато чинників, зокрема політичних, економічних, технологічних, соціокультурних та глобальних. Одним із останніх чинників є «об'єднання» ринку для економічного розвитку завдяки широкій діяльності міжнародних економічних організацій щодо відкриття національних економік. Посилюється вплив технологічних факторів на розвиток міжнародної економічної інтеграції, особливо розвиток транспортних та інформаційно-комунікаційних мереж, що призводить до різкого збільшення «відстаней». Велике, а часом і вирішальне значення мають фактори політичної інтеграції, безпосередньо пов'язані з економічними, науково-технічними, соціокультурними факторами. Останній формує відповідне середовище для його розвитку (рис. 1.2).

Серед їх складових слід відзначити такі проблеми людини, які існують і потребують вирішення: народонаселення (населення); забезпечення ресурсами (сировина, енергія, продовольство); навколишнє середовище (здоров'я людини); використання Світового океану та космосу, дисбаланси в економічному зростанні, безпеці океану та космосу, дисбаланси в економічному зростанні та розвитку тощо.

Ще в 1870-1880-х, а з 1930-х і 1960-х років була необхідність процесу економічної інтеграції в країнах з ринковою економікою. З того часу проблема економічної інтеграції стала предметом самостійних міжнародних економічних досліджень.

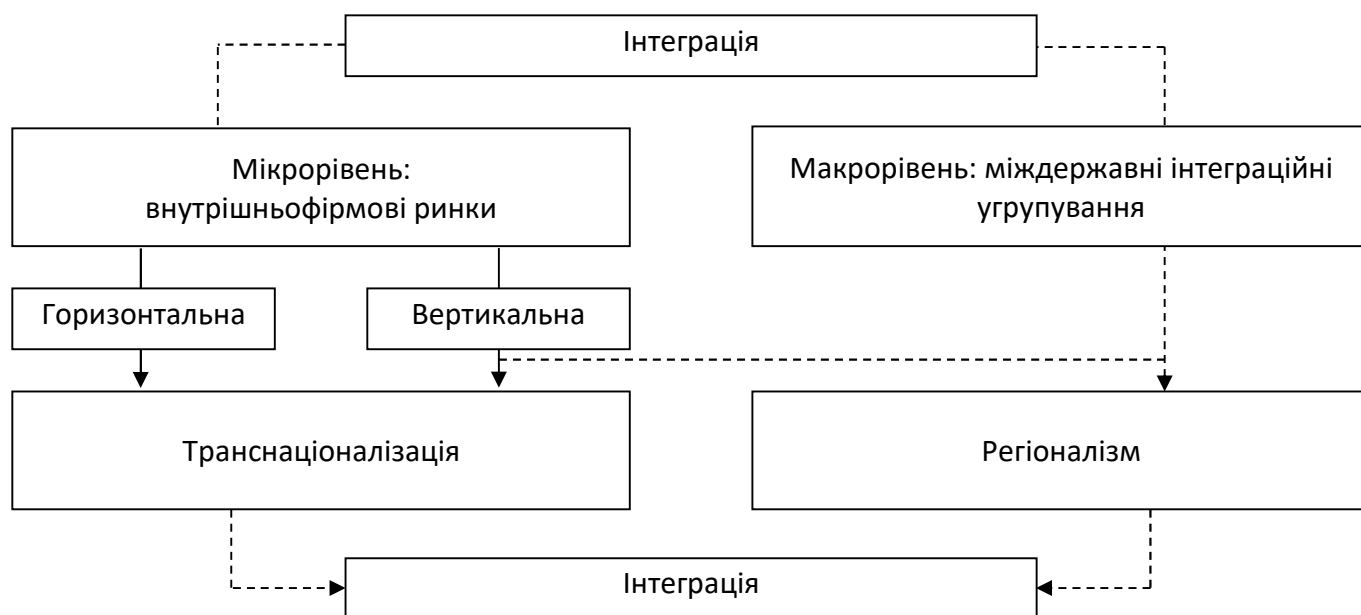

Рисунок 1.2 – Структура інтеграційного процесу.

Джерело: [1].

Формами міжнародної економічної інтеграції є:

1. Зона вільної торгівлі є регіональною преференційною зоною, яка підтримує міжнародну торгівлю країн пов'язаної зони без тарифних та кількісних обмежень. Зони вільної торгівлі сприяють зростанню торгівлі всередині членів і на цій основі сприяють взаємній торгівлі. Найбільш розвиненою з цих сфер є Європейська зона вільної торгівлі промисловими товарами.

2. Митний союз – спільна митна територія двох і більше країн, повне скасування тарифів у взаємовідносинах і єдиний тариф для третьої країни. Метою створення митного союзу є сприяння торгівлі між країнами-учасницями без створення додаткових бар'єрів у торгівлі з третіми країнами. СОТ дуже ретельно стежить за дотриманням цього положення своїми членами.

3. Спільний ринок – об'єднує національні ринки кількох країн в єдиний великий ринок із вільним рухом капіталу, товарів, послуг і робочої сили в його межах.

4. Економічний союз – Національна економіка кількох країн об'єднана на основі митного союзу, спільного ринку, єдиної фінансової системи та реалізації єдиної валютної політики.

5. Політичні альянси – це союзи націй, засновані на укладенні угод про асоціацію, спрямовані на здійснення спільної політики в усіх сферах суспільного життя.

6. Міжнародна організація, група, консорціум – об'єднання держав або інших суб'єктів з різними інтересами (або груп різних інтересів) для спільного здійснення різноманітних заходів, спрямованих на їх задоволення.

Об'єктивний характер економічної інтеграції не означає, що вона відбувається спонтанно поза правовими рамками держав і міжурядових структур. Формування регіональних інтеграційних комплексів має договірно-правову основу. Національні групи збираються за взаємною згодою в регіональні міжурядові об'єднання для проведення спільної регіональної політики в різних сферах життя.

Серед багатьох інтеграційних організацій ЄС і ЄАВТ виділяються серед регіональних і субрегіональних інтеграційних організацій Західної Європи, НАФТА, Латинської Америки, Азії та Африки. Історично інтеграційний процес був найвиразнішим у Західній Європі у другій половині 20 століття. Формується єдиний економічний простір для всього регіону, в якому інтеграція досягає найбільш завершеної форми.

У світі існують інші важливі і неважливі інтеграційні групи. Наприклад, у Латинській Америці це Латиноамериканська інтеграційна асоціація (ALADI), Карибське співтовариство та спільний ринок Центральноамериканський спільний ринок (CARICOM), в Азії Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN), Південно-азійська асоціація регіональних співтовариств (SAARC), Економічне співтовариство африкансько-західноафриканських держав (ECOWAS), Південноафриканська координаційна конференція (SADC), Економічне співтовариство Великих озер, Центральноафриканський економічний союз тощо.

Що стосується форм міжнародної макроінтеграції, то вони еволюціонують від зони преференційної торгівлі, зони вільної торгівлі та митного союзу (котрі охоплюють інтернаціоналізацію лише сфери обміну) до спільного ринку, економічного та політичного союзів (коли вже інтернаціоналізуються сфери інвестиційної, виробничої та комерційної діяльності) (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Етапи міжнародної економічної інтеграції

Форма міжнародної економічної інтеграції	Ключові характеристики					
	зниження внутрішніх тарифів	усунення внутрішніх тарифів	спільний зовнішній тариф	вільний рух капіталів та робочої сили	гармонізація економічної політики	політична інтеграція
Зона преференційної торгівлі	+					
Зона вільної торгівлі	+	+				
Митний союз	+	+	+			
Спільний ринок	+	+	+	+		
Економічний союз	+	+	+	+	+	
Політичний союз	+	+	+	+	+	+

Джерело: [26].

Всебічна економічна інтеграція – це єдина економічна політика, та єдність законодавчої бази, умовами якої є: загальна податкова система; наявність гармонізованих стандартів; єдине трудове законодавство.

Таким чином, глобальна регіоналізація є новою генерацією регіоналізації, яку можна визначити як об'єктивний процес розвитку сучасного світу з метою формування регіональних просторів з урахуванням політичного контексту глобального світу. Багаторівневність цього процесу призвела до появи різноманітних нових форм інтеграції (від субрегіональних організацій до міжрегіональних структур і навіть взаємодій на цивілізаційному рівні). Окрім традиційних учасників процесу інтеграції, національних держав, у процес глобальної регіоналізації також залучені недержавні актори, що дає змогу керувати процесом інтеграції як зверху, так і знизу. Процес глобальної регіоналізації можна розглядати як складний і структурований прояв соціально-політичного, економічного, соціального та культурного розвитку сучасного світу.

Щодо поглиблення міжнародної економічної інтеграції, то слід зазначити, що монетарна інтеграція пов'язана із певним скорочення виробництва, що зумовлено прийняттям спільного показника інфляції, тобто зменшенням можливостей країн

регулювати суспільні витрати, що може спричинити зростання безробіття. Крім того, менш потужні економіки за обмеження застосування традиційних засобів національної економічної політики, наприклад валютних ресурсів, є вразливішими (менш захищеними було) перед різними господарськими розладами. Переваги монетарної інтеграції тим більші, а недоліки тим менші, чим відкритішою була економіка членів союзу. Хоча європейський економічний та валютний союз показав переваги, які проявляються також у збільшенні економічної та суспільної єдності крім іншого.

1.2. Етапи розвитку відносин між Україною та ЄС

Європейський вибір України, який був визначений у початковий період формування основ її зовнішньої політики, став природним наслідком здобуття країною державної незалежності. Він відображає життєво важливі інтереси України, викристалізувався з усієї попередньої історії Українського народу, його ментальності та глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною частиною єдиної Європи. З усіх можливих альтернатив лише євроінтеграційний курс здатний забезпечити нашій державі гідне місце в сім'ї європейських народів. Для України інтеграція в Євросоюз – це рух країни до стандартів реальної, діючої демократії та цивілізованого, соціально орієнтованого ринкового господарства. Саме тому це є стратегічною метою державної політики України.

Європейська інтеграція – це процес політичного, юридичного, економічного (а в деяких випадках – соціального та культурного) об'єднання держав Європи [15].

З проголошенням Україною державної незалежності, одним із стратегічних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності держави було визначено процес європейської інтеграції. Так, у Постанові Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 р. «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у

сфері зовнішніх зносин», Уряду було доручено «...спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [35].

Зважаючи на розвиток економічного співробітництва між Україною та ЄС, можна виокремити наступні етапи:

- 1 етап – підписання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС (1994 р.), співпраця в контексті Європейської політики сусідства, ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України (1999 р.);
- 2 етап – затвердження Програми інтеграції України до ЄС (2000), план дій Україна – ЄС (2005), парафування Угоди про асоціацію між ЄС та Україною (2012 р.), зупинення підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2013 р.), переговори щодо створення зони вільної торгівлі Україна- ЄС;
- 3 етап – підписання, ратифікація та імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014-2022 рр.), отримання статусу кандидата на членство у ЄС (2022 р.).

Протягом першого етапу після проголошення незалежності Україна мала визначитися з вектором розвитку і подальшим майбутнім як член міжнародної спільноти. Позиція Європейського Союзу щодо України, який визнав створення нашої держави однією з найважливіших подій в історії сучасної Європи і висловив переконання, що демократична сильна Україна зможе зробити значний внесок у загальну європейську стабільність, мала важливе значення для такого вибору. Отже, державна політика України у сфері європейської інтеграції почала формуватися як стратегія партнерства і співробітництва з ЄС, зокрема 6 квітня 1992 р. Європейська Комісія прийняла Директиву про започаткування переговорів з Білоруссю, росією, Україною та Казахстаном щодо угод про партнерство і співробітництво.

23-24 березня 1992 р. розпочалися офіційні переговори між ЄС та Україною, за результатами яких у 1993 р. Верховна Рада України прийняла постанову «Про основні напрями зовнішньої політики України», в якій майбутнім напрямом розвитку України розглядалося вступ до Європейського Співтовариства [39].

Україна стала першою серед країн СНД, що підписала 16 червня 1994 р. в

Люксембурзі Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом (УПС), отже підписання УПС фактично завершило початковий етап становлення відносин між Україною та ЄС [4]. Угода про партнерство і співробітництво була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації всіма державами-членами ЄС. Ця Угода стала базовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною та ЄС на десять років. Укладаючи УПС, сторонам вдалося охопити всі основні сфери двосторонньої співпраці. До визначених цілей партнерських стосунків були віднесені такі: тісна політична співпраця завдяки розвитку політичного діалогу; гармонійні економічні відносини, які включали б сприяння торгівлі й інвестиціям; забезпечення основи для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного й культурного співробітництва; підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії та розвитку її економіки і завершення переходу до ринкової економіки [46].

Аналіз подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС характеризується такими подіями як: затвердження 11 червня 1998 р. Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [59]; відкриття у вересні 1993 р. в Україні Представництва Європейської Комісії, а в липні 1995 р. – Представництва України при ЄС.

Набуття чинності Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС [46] з 1 березня 1998 р. обумовило подальше посилення інституційного та організаційного забезпечення двосторонніх відносин, що було реалізовано через створення відповідних інституційних структур, про які йшлося вище (Рада та Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС, Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС) та адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС [46].

Протягом першого етапу співробітництва між Україною та ЄС, крім підписання Угоди про партнерство та співробітництво з державами-членами ЄС (червень, 1994 р.) [46], ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України [43], важливими подіями стали: вступ України до Ради Європи (1995 р.), затвердження плану дій в рамках Європейської політики сусідства, ініціювання Україною питання

стосовно надання Україні статусу країни з ринковою економікою, безвізового режиму з ЄС та спільної розбудови кордону Україна-ЄС. Це свідчило про європейський вибір нашої держави та необхідність подальших кроків щодо зближення з ЄС. Важливим кроком на шляху практичного розгортання інститутів співробітництва став Указ Президента України від 24 лютого 2001 р., яким було створено Українську частину Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС під головуванням Прем'єр-міністра України, а також Українську частину Комітету з питань співробітництва як допоміжного органу Ради. На виконання цього Указу в органах виконавчої влади створені підрозділи з питань співробітництва з ЄС. Принципово важливим є визнання Євросоюзом у його Спільній стратегії європейських прагнень та європейського вибору України, а також формулювання узгодженої позиції ЄС у питанні конкретних механізмів подальшого розвитку відносин з Україною. Реалізація європейського вибору України можлива лише на основі послідовного утвердження демократичних засад розвитку суспільства, прав і свобод людини в усіх їх виявах, побудови правової держави, становлення громадянського суспільства.

На другому етапі співробітництва між Україною та ЄС програмним документом стало представлене у 2002 р. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки», у якому окреслювалися головні пріоритети й конкретизувалися завдання у сфері реформування та модернізації країни з урахуванням поточних глобалізаційних викликів, зокрема процес європейської інтеграції розглядався як стрижень стратегії економічного та соціального розвитку [16].

30 грудня 2005 р. Україна отримала від ЄС статус країни з ринковою економікою і була вилучена з переліку «країн із перехідною економікою» в рамках антидемпінгового законодавства Європейського Союзу, що сприяло розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС.

У подальшому відносини між Україною та ЄС регулювалися прийнятим на початку 2005 р. Планом дій на 2005-2008 роки, який передбачав досягнення нашою

країною певних пріоритетів, що мали сприяти поступовій інтеграції України в європейські економічні та соціальні структури, наближенню українського законодавства до європейського, створенню передумов для започаткування зони вільної торгівлі з ЄС, а також укладенню нової посиленої угоди [33].

За офіційними підсумками виконання Плану дій у 2008 р., можна виділити як позитивні, так і негативні результати. До позитивних результатів можна віднести поглиблення партнерства в управлінні кризовими ситуаціями, економічній та енергетичній сферах, сфері юстиції, свободи й безпеки, у т. ч. й у питаннях візової політики. Україна отримала право приєднання до заяв та виступів від імені ЄС із регіональних і міжнародних питань до моменту їх оприлюднення в межах спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. У внутрішній політиці Україна продемонструвала за цей час позитивні результати у сфері забезпеченні прав людини, свободи слова, розвитку громадянського суспільства.

Через тиск росії, у рамках тристоронніх переговорів ЄС–Україна–росія, було досягнуто домовленості про відтермінування до 1 січня 2016 року тимчасового застосування розділу IV, який стосується зони вільної торгівлі. Як компенсацію, ЄС продовжив режим автономних преференцій України до 31 грудня 2015 року. Такі преференції дозволяли скасувати мита на українські товари в країнах ЄС, натомість для Євросоюзу зберігалися старі митні правила.

Мета тимчасового застосування частини положень Угоди – наблизити безпосереднє виконання торговельної частини Угоди та не втрачати час, доки відбудуться всі формальності на національному рівні та на рівні ЄС щодо набуття Угодою чинності.

25 жовтня 2017 р. Уряд затвердив найбільший за свою історію урядовий акт – План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. Його особливістю є те, що він базується на ґрунтовному аналізі зобов'язань в межах Угоди, зокрема на аналізі актів права ЄС, імплементація яких передбачена її положеннями, та надає можливість кожному чітко сформулювати бачення змін в усіх 25 сферах правовідносин, які охоплюються

зобов'язаннями в межах Угоди про асоціацію [36].

Подальший перебіг подій, пов'язаних з імплементацією Угоди про асоціацію та створенням Поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), наведений у подальших розділах. Зазначимо, що під час 20-го саміту Україна-ЄС, який відбувся у липні 2018 р., у спільній заяві Президента Європейської ради Дональда Туска, президента Європейської комісії Жана-Клода Юнкера і президента України Петра Порошенка було зазначено, що ЄС визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір, як зазначено в Угоді про асоціацію [19].

З 21 лютого 2019 року в Конституції України прописано вступ України в Європейський Союз, що робить неможливим зміну зовнішньої політики України.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі Україна-ЄС (ЗВТ) є невід'ємною складовою Угоди про асоціацію і передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри – руху робочої сили. Відмінною рисою ЗВТ Україна-ЄС є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку. Таким чином поглиблена та всеохоплююча ЗВТ має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС.

Частина Угоди, яка стосується створення ЗВТ, охоплює такі основні сфери: торгівля товарами, в т.ч. технічні бар'єри в торгівлі; інструменти торговельного захисту; санітарні та фітосанітарні заходи; сприяння торгівлі та співробітництво в митній сфері; адміністративне співробітництво в митній сфері; правила походження товарів; торговельні відносини в енергетичній сфері; послуги, заснування компаній та інвестиції; визнання кваліфікації; рух капіталів та платежів; конкурентна політика (антимонопольні заходи та державна допомога); права інтелектуальної власності, в т. ч. географічні зазначення; державні закупівлі; торгівля та сталий розвиток; транспарентність; врегулювання суперечок [45].

Частина Угоди «Економічне та секторальне співробітництво» містить

положення про умови, модальності та часові рамки гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, зобов'язання України щодо реформування інституційної спроможності відповідних установ та принципи співробітництва між Україною, ЄС та його державами-членами у низці секторів економіки України та напрямків реалізації державної галузевої політики. 28 глав цього розділу Угоди передбачають відповідні заходи у таких секторах як енергетика, у т.ч. ядерна, транспорт, захист навколишнього середовища, промислова політика та підприємництво, сільське господарство, оподаткування, статистика, надання фінансових послуг, туризм, аудіовізуальна політика, космічні дослідження, охорона здоров'я, науково-технічна співпраця, культура, освіта тощо [45].

3 листопада 2021 року, на засіданні економічного комітету ВРУ депутати ухвалили рекомендації для Кабміну щодо необхідності перегляду (зміни) умов та норм Угоди про асоціацію з ЄС, прийнятої у 2014 році, через її доведену невідповідність та економічну збитковість для України.

Після початку повномасштабного нападу росії на Україну 24 лютого Європейський Союз вирішив активізуватися з наданням Україні статусу кандидата на вступ. Європейський парламент 1 березня 2022 року переважною більшістю голосів (637 голосами «за», тільки 13 євродепутатів виступили «проти», 26 утрималися) затвердив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ. Утім, голос Європарламенту є рекомендаційним. 8 квітня 2022 року президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляйєн передала Зеленському анкету-опитувальник, заповнення якої є обов'язковою умовою вступу України до ЄС. Після заповнення обох частин анкети на вступ до ЄС, Європейська комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу [48].

23 червня 2022 року Україна таки отримала статус кандидата на членство у ЄС, що відкриває значні перспективи для української промисловості. Вони пов'язані із використанням можливостей щодо залучення іноземних інвестицій та трансферу технологій, а також із участю нашої країни в різноманітних програмах розвитку ЄС. Зокрема, йдеться про такі перспективи:

– доступ до фінансових інструментів ЄС. З 2007 р. ЄС запровадив єдиний передвступний інструмент фінансової допомоги (Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA), спрямований на підтримку реформ у спосіб надання фінансової та технічної допомоги. Загальна сума видатків чинної версії цього інструменту – IPA III – становить близько 14,2 млрд євро. Пріоритетними напрямками фінансування за цією програмою є, наприклад, економічне зростання з наголосом на малому та середньому підприємстві. Крім того, Україна може отримати доступ до індивідуальних програм та проєктів фінансової підтримки ЄС;

– залучення іноземних інвестицій в економіку України на її відбудову (також у вигляді грантів, технічної допомоги). Варто зазначити, що Україна може розраховувати на масштабні інвестиції лише після закінчення бойових дій. Акумулюючи кошти для відновлення України через спеціальний Трастовий фонд солідарності, ЄС ставитиметься до таких інвестицій як до вкладень у фінансування потенційного майбутнього члена ЄС. Обсяги інвестування залежатимуть від прогресу України в реформуванні законодавства та виконанні політичних умов, необхідних для входження до складу ЄС [49]. При цьому розбудова промисловості має відбуватися з урахуванням принципів «зеленої» економіки, що передбачає відновлення зруйнованих підприємств із запровадженням на них вищих рівнів продуктивності праці, енергоефективності та кліматичної нейтральності, більшим обсягом виробленої продукції;

– пришвидшення реформ у всіх сферах, у т. ч. стимулювання структурних зрушень у промисловості. Доступ української продукції на європейські ринки залишається ускладненим через наявність нетарифних бар'єрів. Оскільки через технологічно застарілу виробничу базу Україна практично позбавлена можливості повномасштабного входження на ринок ЄС, вітчизняні виробничі фонди потребують кардинального оновлення на новій техніко-технологічній основі. Структурні показники співпраці України з ЄС у галузі торгівлі засвідчують середньо- та низькотехнологічну спеціалізацію експортних поставок. Це актуалізує необхідність розширення виробництва конкурентоспроможної продукції вищих переділів. Інтерес України – у посиленні коопераційних зв'язків з ЄС, адже наша

держава має всі можливості для взаємовигідного партнерства у промисловості завдяки збереженню значного науково-технічного потенціалу для забезпечення розвитку високотехнологічних виробництв із високою часткою доданої вартості [29].

Загалом, Угода про асоціацію ставить за мету оновити спільні інституційні рамки співпраці України та ЄС; сприяти поглибленню стосунків у всіх сферах; посилити політичну асоціацію й економічну інтеграцію на основі взаємних прав та обов'язків. А створення всебічної та поглибленої зони вільної торгівлі має сприяти поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Інструментами реалізації ПВЗВТ можна вважати відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в рамках квот, а також масштабна гармонізація українських законів, норм та стандартів з тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею секторах. Це створить умови для гармонізації стандартів України та ЄС у ключових галузях, що забезпечить справедливий доступ українського експорту на ринки ЄС.

Ми вважаємо, що сьогоденне економічне співробітництво між Україною та країнами ЄС залежить від таких факторів: поширення на територію України Європейської політики сусідства (ЄПС), Європейського інструменту політики сусідства (ЄІСП), реалізація програми «Східне партнерство», Угода про асоціацію між Україною та ЄС, введення безвізового режиму. Це свідчить про те, що в національній політиці економічного співробітництва України з ЄС важливо поєднати умови реалізації зазначених вище програм таким чином, щоб вони відповідали національним інтересам та сприяли економічному та політичному розвитку країни.

Розвиток будь-яких сценаріїв європейського розвитку важливо розуміти з точки зору своєчасного реагування на зміну ситуації та європейської політики, зокрема на перелік тих європейських країн, з якими здійснюється економічне співробітництво між Україною та ЄС. Це ставить вимоги до підготовки в Україні професійно компетентних фахівців, здатних аналізувати та формувати державну політику у цій сфері, здійснювати стратегічне та оперативне управління

економічним співробітництвом між Україною та ЄС.

Водночас слід зазначити, що аналіз сучасного стану розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС свідчить про наявність певних проблем та труднощів у реалізації державної політики у цій сфері, зокрема:

- потребує удосконалення національне законодавство, оскільки відсутність єдиних нормативно-правових та інших стандартів, наближених до стандартів Європейського Союзу, уповільнює темпи розвитку співпраці;
- необхідно доопрацювати ефективну модель координації співпраці, особливо для реалізації конкретних проєктів;
- потрібні заходи для підготовки кваліфікованих кадрів, здатних генерувати нові ідеї, залучати інвестиції та здійснювати ефективний менеджмент.

Аналіз наукової літератури та чинного законодавства дає можливість узагальнити та виділити такі принципи економічного співробітництва між Україною та ЄС як:

- гармонізація політичних, економічних і правових засад,
- усунення адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці;
- визначення відповідальності та функціональності всіх рівнів влади у вирішенні проблемних завдань;
- партнерство, цілісність та ефективність взаємної співпраці;
- прозорість, обмін інформацією, чесна конкуренція.

Таким чином, принципом партнерства є участь усіх зацікавлених сторін (органів державної влади, відповідальних за організацію економічного співробітництва, українських експортерів, інвесторів, представників громадськості тощо) у вирішенні проблем економічного співробітництва. Такий діалог має відбуватися на регулярній основі і оцінюватися з огляду на конкретні результати. Принцип партнерства гарантує рівноправність сторін діалогу, можливість не лише висловлювати власні інтереси, а й почути та зрозуміти бажання іншої сторони. Такий управлінський партнерський стиль в країнах ЄС домінує над регулятивним і забезпечує участь всіх зацікавлених сторін у вирішенні проблемних питань на різних рівнях.

Висновки до розділу 1

Міжнародне економічне співробітництво в умовах глобалізації є дуже швидкою силою, що рухає зміни в країнах. Враховуючи швидкість і напрямок змін, важливо враховувати концепцію глобалізації при формуванні національної економічної політики. Україні необхідно побудувати відкрите демократичне суспільство з європейськими стандартами життя, але сьогодні необхідно акумулювати творчу та інтелектуальну міць країни. Необхідно створити нове соціально-психологічне середовище для сприяння соціально-економічним інноваціям. Міжнародне економічне співробітництво в умовах глобалізації України є необхідною умовою економічного розвитку та виходу на вищий рівень розвитку. Європейський вибір України є природним наслідком здобуття країною державної незалежності, попереднього етапу реформ, що були здійснені. Такий вибір впливає з історії українського народу, його етнічних коренів та ментальності, глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною складовою єдиної Європи.

Визначивши з перших днів незалежності курс на інтеграцію в Європейське співтовариство, Україна намагається розвивати економічні і політичні відносини з Європейським Союзом. ЄС є головним торговим партнером та інвестором України. Україна повільно, але все ж таки наближається до стратегічної мети попри всі проблеми, а визнання євроінтеграції магістральним напрямом подальшого цивілізаційного розвитку більшістю українського суспільства закономірно перетворює її на константу державної зовнішньо-політичної стратегії. Як безальтернативний засіб збереження національної ідентичності євроінтеграція об'єктивно перетворюється на важливу складову національної ідеї, здатну об'єднати багатоетнічний український соціум.

Як показує досвід, інтеграція України залежить від готовності української влади до проведення масштабних демократичних реформ, які стануть запорукою незмінності курсу держави на вступ до ЄС.

Політичні переваги інтеграції України в ЄС пов'язано зі створенням надійних

механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство в ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій із європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

Таким чином, Україна обрала європейську інтеграцію як основний напрям зовнішньополітичної діяльності та намагається створити відповідну правову базу для реалізації цього курсу, однак із різних причин ці процеси не відбуваються з бажаною швидкістю.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО ЕТАПУ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНА-ЄС

2.1. Сучасний стан та особливості міжнародного економічного співробітництва України та ЄС

Україну та ЄС пов'язують європейські цінності, що об'єднують вільні народи світу: демократії, верховенства права, поваги до міжнародного права та прав людини, прав національних меншин, а також гендерної рівності. Україна здійснила багато важливих кроків для практичної реалізації цих спільних цінностей та покращення ситуації з дотриманням прав людини, зокрема, здійснюється активна робота над зміцненням поваги до прав людини, громадянських та основних свобод, відповідно до міжнародних стандартів та зобов'язань, а також протидія расизму, ксенофобії, антисемітизму та дискримінації проти спільноти ЛГБТКІ+. Здійснюються заходи щодо посилення відповідальності за насильство проти будь-якої особи незалежно від статі, раси, етнічної приналежності, релігії, сексуальної орієнтації чи політичних поглядів, у тому числі через законодавство. За останні вісім років економіка України, незважаючи на недоліки початкової моделі розвитку споживання, довела, що здатна витримувати удари та адаптуватися до великих форс-мажорних ситуацій. З 2014 року українська економіка працювала в умовах змішаної війни між російською федерацією та Україною та демонструвала відносну стабільність, стрімко переходячи від фази кризи до фази відновного зростання.

Українська економіка змінилася через повномасштабне вторгнення з боку російської федерації. За даними опитування Advanter Group станом на 10 червня 2022 року майже половина підприємств закрилася повністю (18,7%) або частково (28,1%), а загальні прямі збитки МСП через закриття портів оцінюються в 83 млрд дол. США. Ділова активність падала, і експортери стикались з обмеженими

можливостями – поточні логістичні маршрути складають менше 20% експорту. Понад 10 млн українців (близько 25% від загальної чисельності населення) залишили свої домівки, з них 7,5 млн виїхали за кордон. У результаті щонайменше 3 млн українців стали безробітними, а 53% населення ризикує втратити роботу (за даними ООН). За оцінками, безробіття зросло більш ніж на 30%. У кожній сфері економічної діяльності зарплати впали з 9% до 58%, а заборгованість становить понад 3 млрд дол. США. Бюджетні витрати зросли майже вдвічі через збільшення витрат на оборону, комерційну підтримку та гуманітарну допомогу [47].

Найбільшими економічними проблемами в 2022 році стали:

- 1) руйнування виробничих потужностей – енергетики, ЖКГ, транспорту, металургії, нафтопереробної промисловості, підприємств ОПК;
- 2) зупинка інвестиційних проєктів через надзвичайно високий інвестиційний ризик – будівництво, машинобудування;
- 3) відтік робочої сили;
- 4) понад 50% експорту втрачено в перші місяці повномасштабного вторгнення через зруйновану транспортну інфраструктуру, заблоковані порти, обмеження транскордонних валютних платежів, враховуючи продукцію агрокомплексу, що також значною мірою загрожує світовій продовольчій безпеці;
- 5) звуження вітчизняного товарного асортименту, дефіцит імпорту енергоресурсів, зростання інфляційного тиску та обмінного курсу.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну позначилось як на внутрішній економічній ситуації в нашій країні, так і на поставки української продукції за кордон. У січні та лютому 2022 року український експорт демонстрував дуже позитивну динаміку – зростання до аналогічного періоду минулого року становило 34%. Проте вже в березні відбувся обвал експорту – скорочення становило 50%.

Найбільший шок від повномасштабного вторгнення Україна зазнала в березні-квітні 2022 року. Використовуючи непрямі методи розрахунку та інструменти моделювання, Міністерство економіки України оцінює падіння ВВП в цей період на 47-50% (порівняно з аналогічним періодом 2021 р.) [32].

За 8 місяців 2022 року український експорт становить 29 млрд дол. США. Це

на третину менше за результат аналогічного періоду минулого року (-31%). У натуральних показниках український експорт становить 63 млн тонн, що на 59% менше від показника минулого року (рис. 2.1). Повільне відновлення експорту почалося в травні, а найбільший обсяг експорту з початку широкомасштабної війни був зафіксований у серпні у зв'язку розблокуванням українських чорноморських портів (3,4 млрд дол. США).

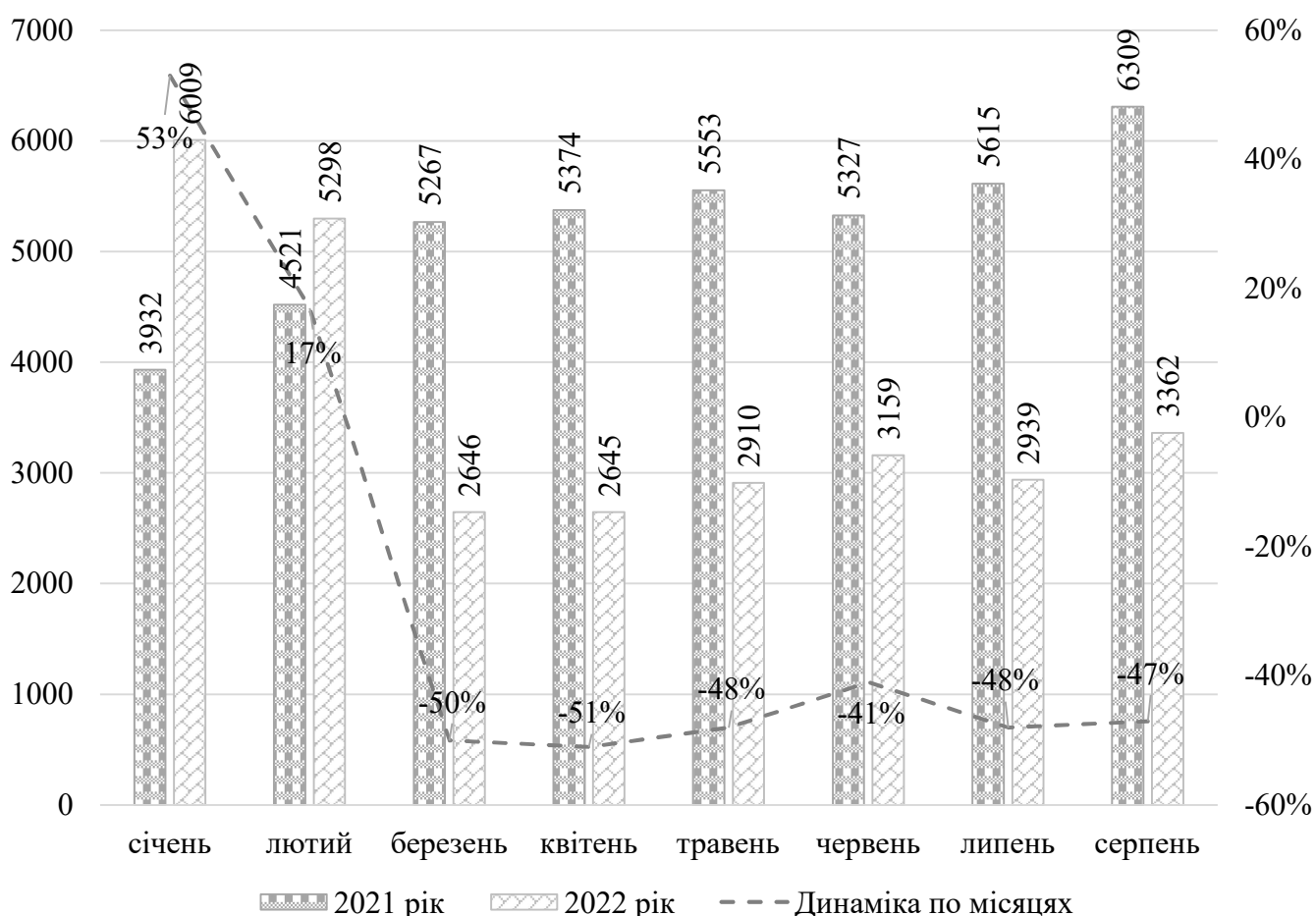

Рисунок 2.1 – Загальний експорт України, млн дол. США

Джерело: [12].

Найбільшим експортним напрямком для українського бізнесу є країни ЄС – частка цього регіону становить 62% (або 17,8 млрд дол. США). У 2021 році ЄС також був найбільшим партнером України, проте його частка становила 41%. Натомість частка Азії – 32%, СНД – 13%, Африки – 9%, Америки – 4%. Тобто відбулося скорочення часток всіх інших регіонів світу на користь країн ЄС. Серед країн ЄС найбільше Україна експортувала до Польщі (4,5 млрд дол. США), Румунії

(2,2 млрд дол. США), Угорщини (1,5 млрд дол. США), Німеччини (1,4 млрд дол. США) та Нідерландів (1,1 млрд дол. США) (рис. 2.2) [34].

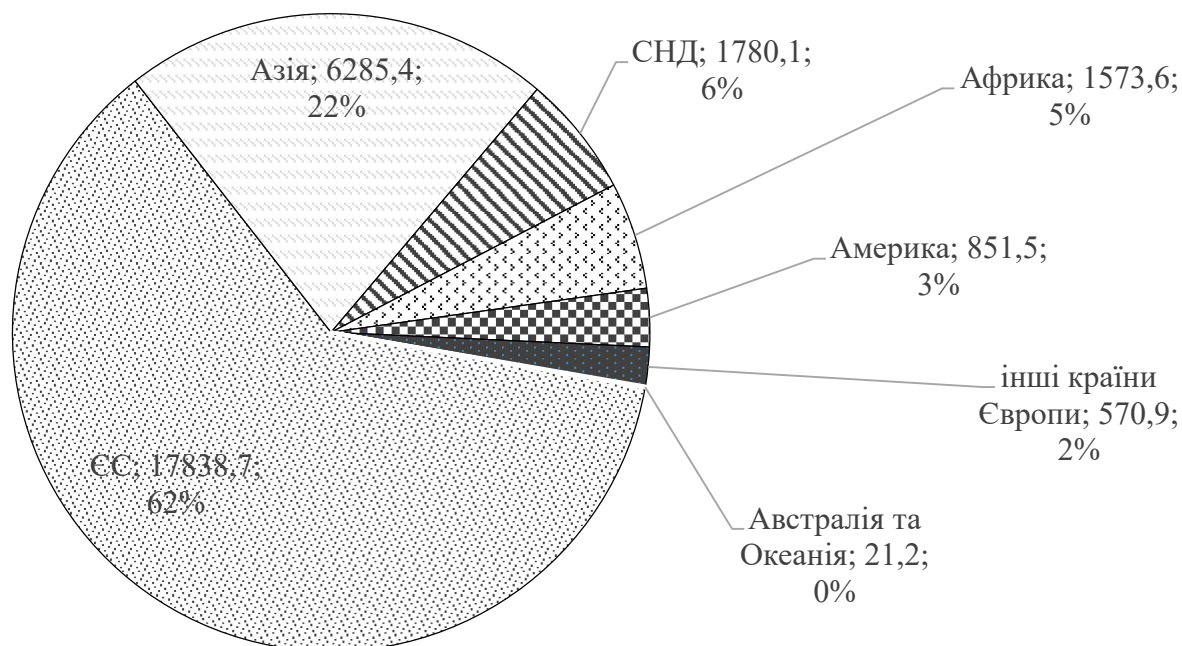

Рисунок 2.2 – Експорт України за регіонами світу за 8 міс. 2022 р., млн дол. США
Джерело: [12].

Індекс активності бізнесу (Ukrainian Business Index) на кінець 2022 року становить 33,9 (зі 100 можливих). Індекс незначно виріс порівняно з першим півріччям, але залишається на низькому рівні, що свідчить про невпевненість бізнесу в швидкому покращенні економічної ситуації, але зростання показника за останні місяці показує, що негативні очікування бізнесу зменшуються. 33,8% підприємств повністю або майже повністю припинили роботу з 24 лютого 2022 року. Це нижче показника червня, коли 46,8% підприємств залишалися повністю або майже не працюючими. Разом із тим уже 8% підприємств вказують на те, що їхні обсяги робіт зросли порівняно з довоєнним періодом. Стабільною залишається частка підприємців, що не бачать можливості для перезапуску бізнесу, який зупинився (11,5%), або вважають, що оборот у 2022 році становитиме не більше 20% від минулорічного (20,6%) [21].

Зберігається суттєва регіональна різниця в очікуваннях бізнесу з заходу та центру України порівняно з прифронтовими областями. 63% підприємств на сході

України і 39% на півдні не бачать можливостей для відновлення діяльності цього року (зазначають, що бізнес або повністю зупинено, або обороти складуть до 20% від минулорічних).

Найбільше заважає бізнесу у відновленні нестача фінансових ресурсів у країні, а саме неплатоспроможність клієнтів (64%). Також бізнес страждає від відсутності достатнього капіталу (51%), 38% опитаних назвали проблемою непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку, а 35% вказали на непередбачуваність дій держави, які можуть погіршити ситуацію для бізнесу.

Найбільш пріоритетною задачею для уряду 59% підприємців вважають впровадження податкової реформи. По 34% – прискорення руху товарів через митницю та дотримання повного мораторію на перевірки бізнесу [3].

Співробітництво України з країнами-членами Європейського Союзу сприяє зміцненню їх зовнішньоекономічних зв'язків та збільшенню обсягів торгівлі й інвестицій, що має значний вплив на розвиток економіки України.

Європейський Союз – найбільший торговельний партнер України. За даними Державної служби статистики України (Україна впродовж 2022 року експортувала 99,8 млн тонн товарів на 44,1 млрд доларів. З них – 63% припало на країни ЄС (27,9 млрд дол. США) [17].

Абсолютні цифри товарного обороту з ЄС протягом 2015-2021 рр. Винятком став лише кризовий для світу 2020 рік. Попри це, за останні шість років обсяги експорту збільшилися більш ніж удвічі, імпорту – на 88%.

Поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) позитивно вплинула на динаміку двосторонньої торгівлі товарами з ЄС та сприяла відновленню загальної торгівлі України після кризи 2014-2015 років. З початком дії ПВЗВТ обсяг торгівлі товарами з ЄС почав відновлюватися і у 2021 році обсяг торгівлі товарами з ЄС-27 досягнув рекордних значень за весь час співпраці – 55,7 млрд дол. США, що на 32,2% більше докризового рівня 2013 року [10].

Серед країн і об'єднань, з якими Україна має угоду про вільну торгівлю, найбільш плідною є угода про вільну торгівлю з ЄС. Експорт України до Туреччини є доволі значним, тому можна очікувати подальше зростання ваги цієї країни після

ратифікації Угоди про вільну торгівлю.

Також відбулося скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС-27 у порівнянні з докризовим періодом. Протягом 2016-2019 років дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 в середньому залишався на рівні -3,3 млрд дол. США, для порівняння у 2013 році він становив -9,7 млрд дол. США. Таке скорочення стало можливим в першу чергу завдяки розширенню обсягів експорту товарів з України до країн ЄС. У 2021 році дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 скоротився ще більше – до 2,2 млрд дол. США [10] (рис. 2.3).

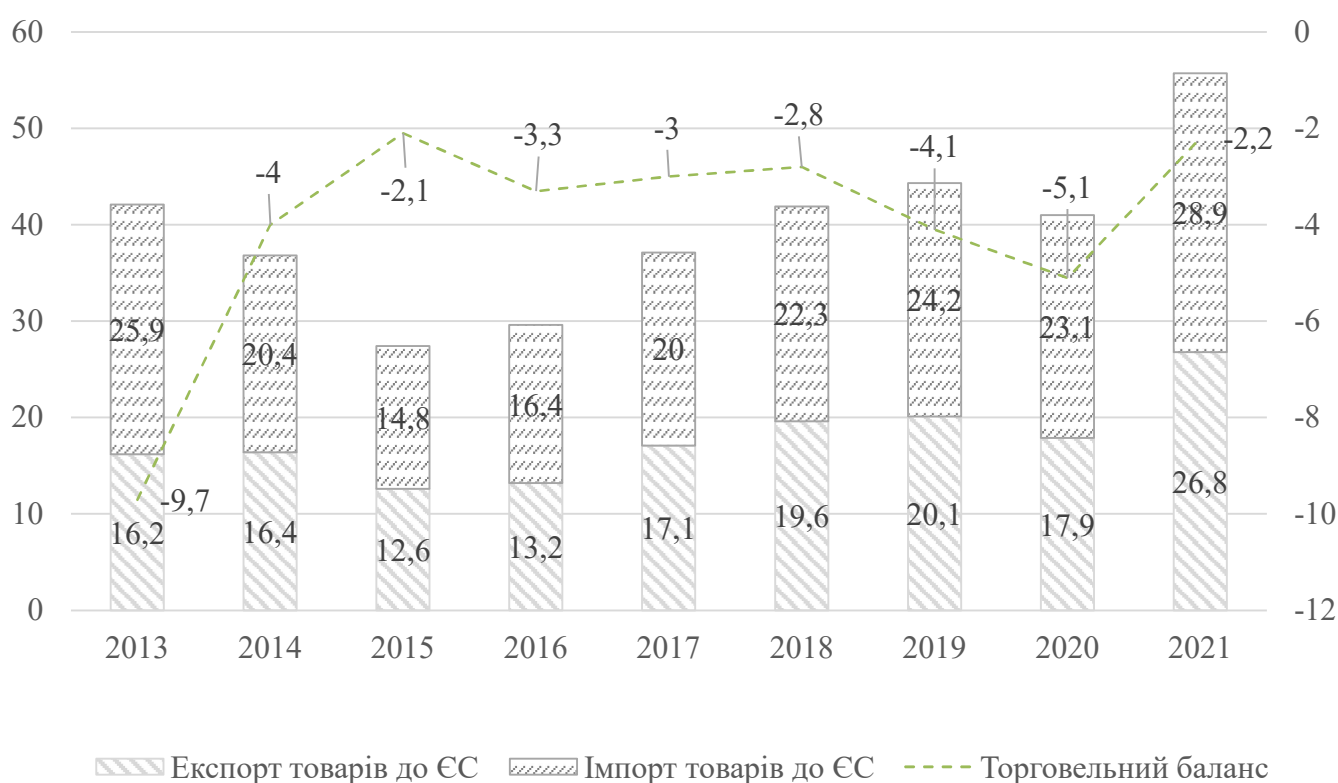

Рисунок 2.3 – Експорт та імпорт товарів з країнами ЄС-27 протягом 2013-2021 років, млрд дол. США.

Джерело: [10].

У 2020 році через падіння економіки та скорочення попиту на тлі світової пандемії відбулося скорочення обсягів торгівлі товарами між ЄС-27 та Україною. Експорт товарів з України до ЄС-27 впав на 10,9%, імпорт товарів до України з ЄС-27 – на 4,9%. Натомість у 2021 році у зв'язку із різким збільшенням попиту та цін на світових ринках зростання торгівлі товарами з ЄС відновилося як за експортними,

так і за імпорнтними операціями, причому експорт товарів в ЄС зріс значно більше, ніж імпорт з ЄС. У 2021 році експорт товарів до ЄС-27 зріс на 49,4% порівняно з попереднім роком і досягнув 26,8 млрд дол. США, імпорт товарів з ЄС-27 зріс на 25,2% і досягнув 28,9 млрд дол. США.

Порівняно з 2013 роком експорт товарів в ЄС-27 у 2021 році майже на 65,3% перевищив докризовий рівень (+10,6 млрд дол. США), а відповідне зростання імпорту товарів з ЄС-27 було значно меншим – на 11,7% (+3 млрд дол. США).

Протягом дії ПВЗВТ Україна-ЄС темпи зростання експорту товарів з України до ЄС були вищими у порівнянні з темпами зростання експорту до решти країн світу. За результатами 2021 року експорт товарів до решти світу (без рф) перевищував докризовий рівень на 21,1%, тоді як в ЄС – на 65,3%. Імпорт товарів з решти країн світу (без рф) навпаки характеризувався більш стрімким зростанням порівняно з ЄС-27. За результатами 2021 року імпорт товарів з решти світу (без рф) перевищував докризовий рівень на 40,9%, тоді як в ЄС – на 11,7% [10].

У результаті взаємної лібералізації доступу на ринок в рамках ПВЗВТ та переорієнтації української торгівлі частка ЄС в експорті та імпорті товарів України значно зросла.

В рамках дії ПВЗВТ український експорт до ЄС став більш диверсифікованим, зменшилася концентрація експорту до ЄС. Експорт усіх широких товарних груп з України до ЄС-27 продемонстрував зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим періодом 2013 року. При цьому темпи зростання різних секторів значно відрізнялися. Наразі найбільші статті українського експорту до Євросоюзу – чорні метали, залізні руди, зернові та олія, на які припадає близько половини продажів у цьому напрямку [10] (рис. 2.4).

У 2021 році експорт української агропродовольчої продукції до країн ЄС зріс на 33% в грошовому вимірі у порівнянні з минулим роком, і склав 8,3 млрд дол. США [9]. Частково таке зростання зумовлене збільшенням вартості більшості категорій товарів на світовому ринку, частково – збільшенням відвантажень.

При цьому за підсумками 2021 року Україна відкрила 9 квот на безмитний експорт до ЄС, а саме на такі позиції як: мед, крупи і борошно, крохмаль,

оброблений крохмаль, оброблені томати, виноградний і яблучний соки, яйця, м'ясо птиці (частини), оброблена продукція із зернових.

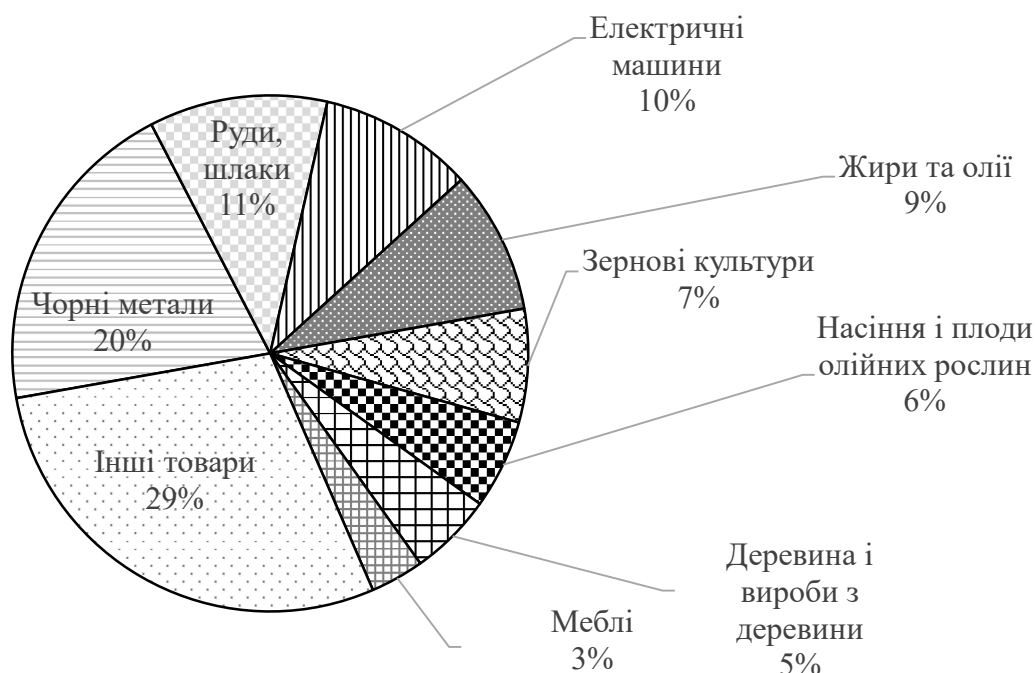

Рисунок 2.4 – Структура експорту з України до ЄС, 2021 рік, млрд. дол. США та питома вага (%).

Джерело: [9].

Переважна частина українського експорту до ЄС – сировинні товари. Натомість, звідти Україна імпортує обладнання, машини та інші товари з високим ступенем обробки. До основних напрямів українського експорту товарів серед країн ЄС-27 належать (2021 рік): Польща (19,5%), Італія (12,9%), Німеччина (10,7%), Нідерланди (8,4%), Іспанія (6,3%), Угорщина (6,1%), Румунія (5,8%) та Чехія (5,3%). Разом ці 8 країн становлять 75% обсягу експорту товарів з України на європейський ринок [9].

До основних напрямів імпорту товарів до України з країн ЄС-27 належать (2021 рік): Німеччина (21,7%), Польща (17,1%), Італія (9,2%), Франція (6,1%), Угорщина (5,4%), Чехія (5,1%), Литва (4,5%), Нідерланди (3,5%). Товари з цих країн також забезпечують 73% імпорту з країн ЄС.

Водночас станом на 2021 р. порівняно з 2013 р. зменшився імпорт з ЄС-27

таких груп, як: товари деревообробної та паперової промисловості, товари металургійної промисловості, продукти рослинного і тваринного походження, вироби з каменю, кераміки, скла.

Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр. представлена на рис. 2.5.

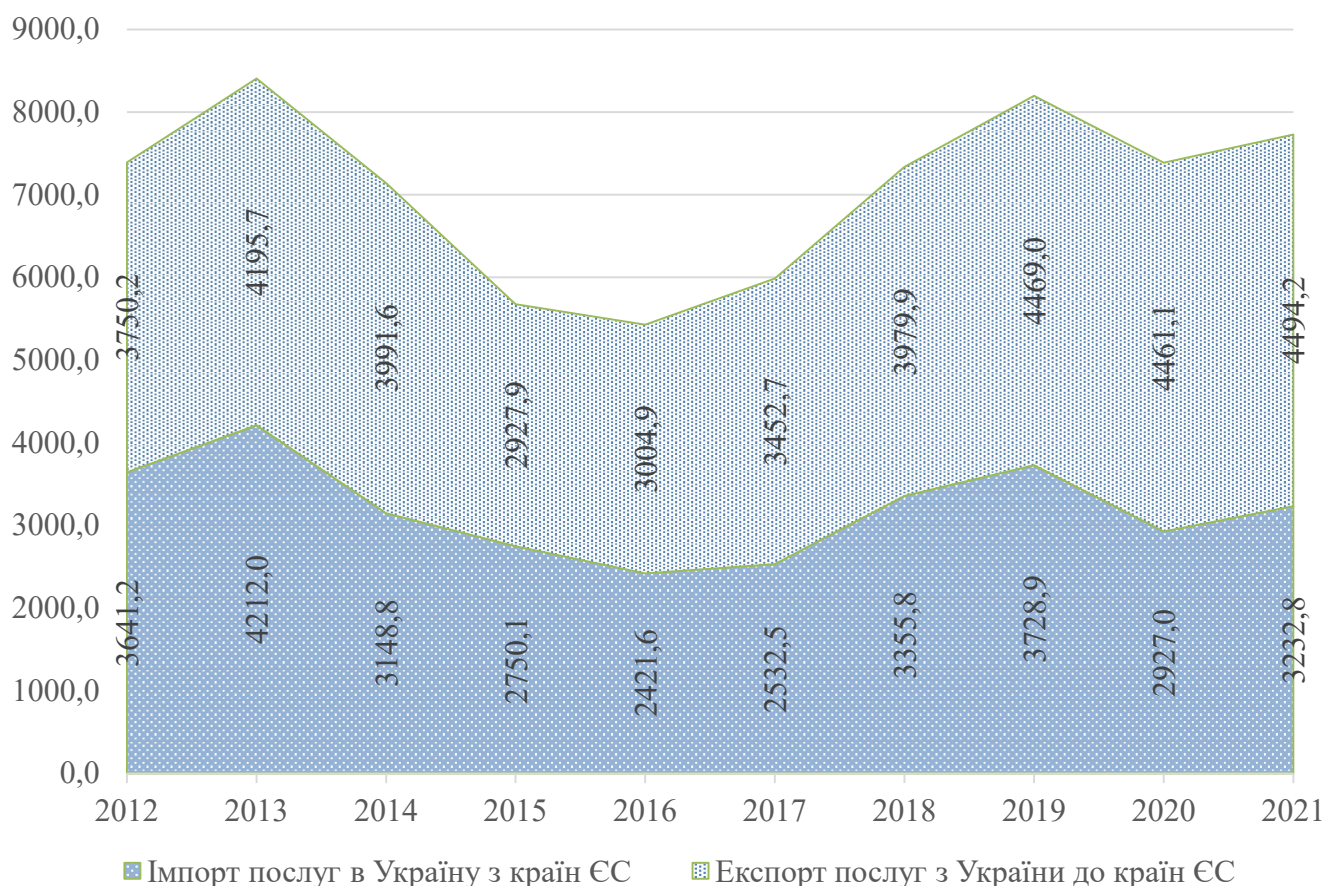

Рисунок 2.5 – Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр., млн. дол. США.

Джерело: [10].

Упродовж 2012-2021 рр. спостерігаємо збільшення обсягу експорту послуг з України до країн ЄС на 744,0 млн. дол. США або на 19,84%. Натомість за 2012-2021 рр. відбулося скорочення обсягу імпорту послуг із країн ЄС до України на 408,4 млн. дол. США або на 11,22% в 2021 р.

Протягом 2021 р. Україна постачала послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія,

Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція.

Розширення доступу до зовнішніх ринків ЄС компенсує для товаровиробників негативні наслідки різкого спаду купівельної спроможності всередині країни, а в майбутньому розширення експорту українських товарів на західноєвропейський ринок може стати одним із головних факторів прискореного росту валового внутрішнього продукту у нашій державі.

Таким чином, українські товари отримали переваги у доступі на ринок ЄС порівняно з іншими країнами світу, що не мають преференційних торговельних угод з ЄС і до яких застосовуються митні ставки в режимі найбільшого сприяння (MFN). Нетарифні заходи (НТЗ) залишаються основним бар'єром для українських компаній щодо доступу на ринок ЄС. Незважаючи на те, що вони відіграють важливу роль у забезпеченні здоров'я та безпечності товарів і в принципі підвищують добробут споживачів, вони також створюють суттєві перешкоди та можуть застосовуватися дискримінаційно та несправедливо. Як наслідок, нетарифні заходи можуть призводити до втрати добробуту виробниками і споживачами у ЄС та Україні [9].

У цілому український експорт товарів до ЄС найбільше стикається з заходами ТБТ (технічні бар'єри у торгівлі) та СФЗ (санітарні та фітосанітарні заходи), а також заходами неавтоматичного ліцензування, квотами та кількісними заходами.

Отримання Україною статусу кандидата передбачає проведення масштабного наближення Україною законодавства і національних стандартів до стандартів і законодавства ЄС у різних сферах, що стосуються торгівлі з ЄС. Таке наближення означає, що виробництво українських товарів для внутрішнього ринку також буде відбуватися за європейськими практиками і стандартами. У результаті гармонізації стандартів, вимог та регуляторних практик між Україною та ЄС створюються можливості для зниження регуляторних відмінностей і нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також витрат українських експортерів на їх подолання при здійсненні поставок до ЄС. Крім того, завдяки гармонізації нетарифних заходів (вимог до товарів, стандартів) українські експортери можуть підвищити свою конкурентоспроможність на ринку ЄС, внутрішньому ринку та ринках третіх країн

та, відповідно, збільшити експорт на ці ринки.

2.2. Інвестиційні відносини як складова партнерства України та ЄС

Інвестиції є визначальним інструментом досягнення Цілей сталого розвитку 2030 для України, зокрема цілі «Партнерство заради сталого розвитку», в рамках якої передбачено мобілізацію додаткових фінансових ресурсів на основі заохочення інвестицій іноземних і вітчизняних інвесторів [20].

Зважаючи на геоекономічні пріоритети, важливим економічним й політичним партнером України в питаннях інвестування виступає Європейський Союз. В умовах довготривалої сировинної орієнтації, розриву економічних зв'язків з країною-агресором та намаганням розбудувати нову промисловість відповідно до вимог найбільш перспективного для України у найближчі роки зовнішнього ринку (як результат підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) – європейського, щодо припливу інвестицій з країн ЄС сформувалися певні позитивні очікування.

Дослідження особливостей ефективного використання всіх можливостей економічного співробітництва між Україною та ЄС у галузі інвестиційної діяльності слід розглядати як важливу складову зусиль для удосконалення засобів здійснення економічних реформ в Україні. Оскільки іноземні інвестиції виступають як індикатор існування всесвітнього економічного простору, очевидно, інвестиційна співпраця України та ЄС не могла уникнути впливу трансформаційних процесів сучасного світового господарства, у тому числі загальносвітової рецесії внаслідок світової кризи.

Відкритість торгівлі між Україною та Євросоюзом та інтеграція до внутрішнього ринку ЄС є ключем до збереження української економіки в умовах війни та швидкого економічного відновлення.

Інвестиційна взаємодія між Європейським Союзом та Україною є досить складною системою взаємозв'язків, яка формується при комплексній взаємодії регіональної, державної та наддержавної політики ЄС із відповідними

інструментами співпраці на кожному рівні. Вагому роль у цій складній взаємодії виконують різні фінансово-економічні інститути та інвестиційні інституції, різні фонди та програми розвитку об'єднання та країн-партнерів. Протягом 2017-2021 рр. відбувалося щорічне зростання обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну з країн ЄС (рис. 2.6).

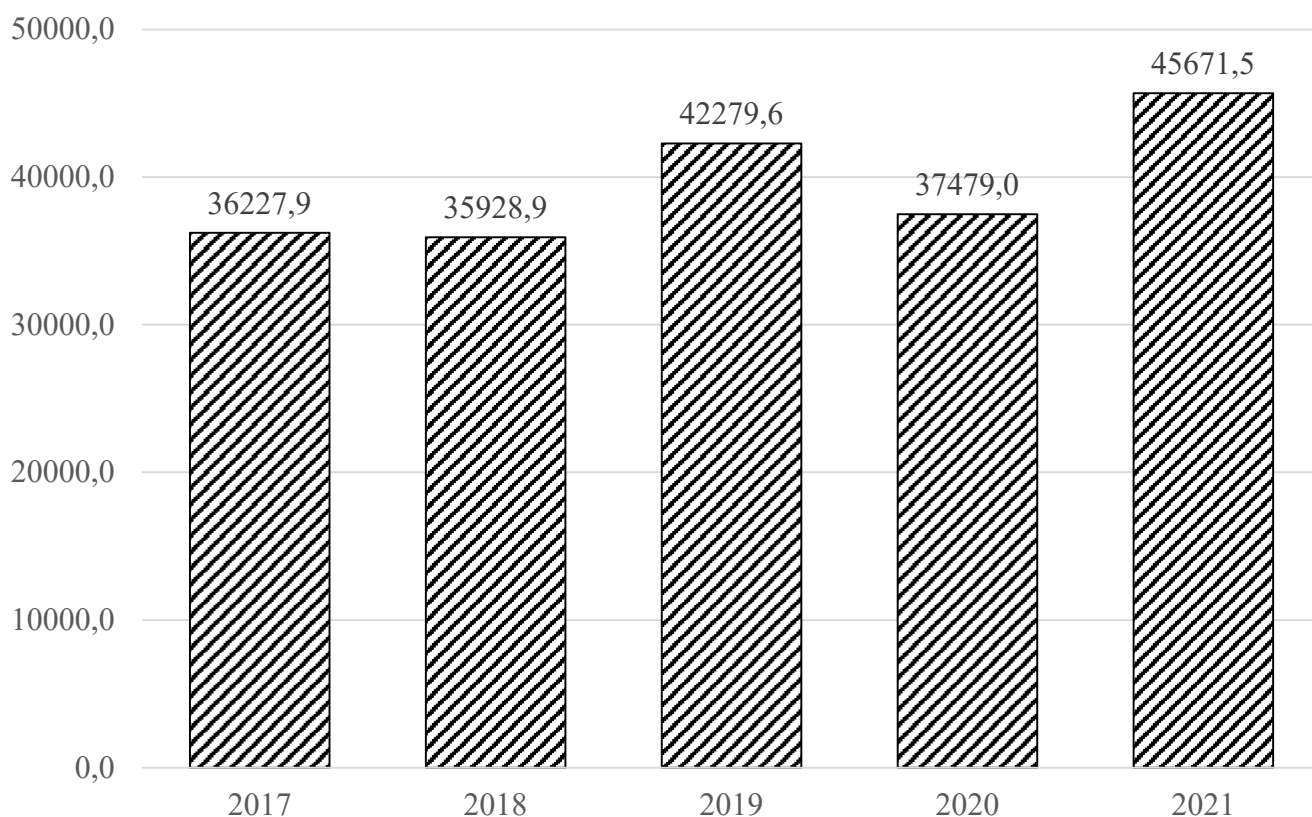

Рисунок 2.6 – Динаміка прямих іноземних інвестицій з країн ЄС в Україну в 2017-2021 рр., млн дол. США

Джерело: [28].

Так, протягом 2017 року обсяг прямих інвестицій становив 36,277 млрд дол. США, а в 2018 році при зменшенні на -0,83% становив 35,928 млрд дол. США. В 2019 році при зростанні на 17,68% прямі інвестиції становили 42,279 млрд дол. США. В 2020 році прямі інвестиції зменшилися на 11,35% до рівня в 37,479 млрд дол. США, а в 2021 році при зростанні на 21,86% ПІІ з країн ЄС становили 45,671 млрд дол. США.

Динаміка частки прямих іноземних інвестицій з України в країни ЄС в 2017-2021 рр. мала тенденцію до скорочення із рівня в 75,85% до 73,51% в 2021 році (рис.

3.2). Процес надходження інвестицій в Україну за період 2019-2021 рр. відрізняється динамічністю. Так, до 2019 року в економіку України поступав значний обсяг ПІІ зі 130 країн світу, що характеризувався постійною позитивною тенденцією. У 2020 році Україна вперше зіткнулася з чистим відтоком прямих інвестицій в мінус 868 млн. дол. США.

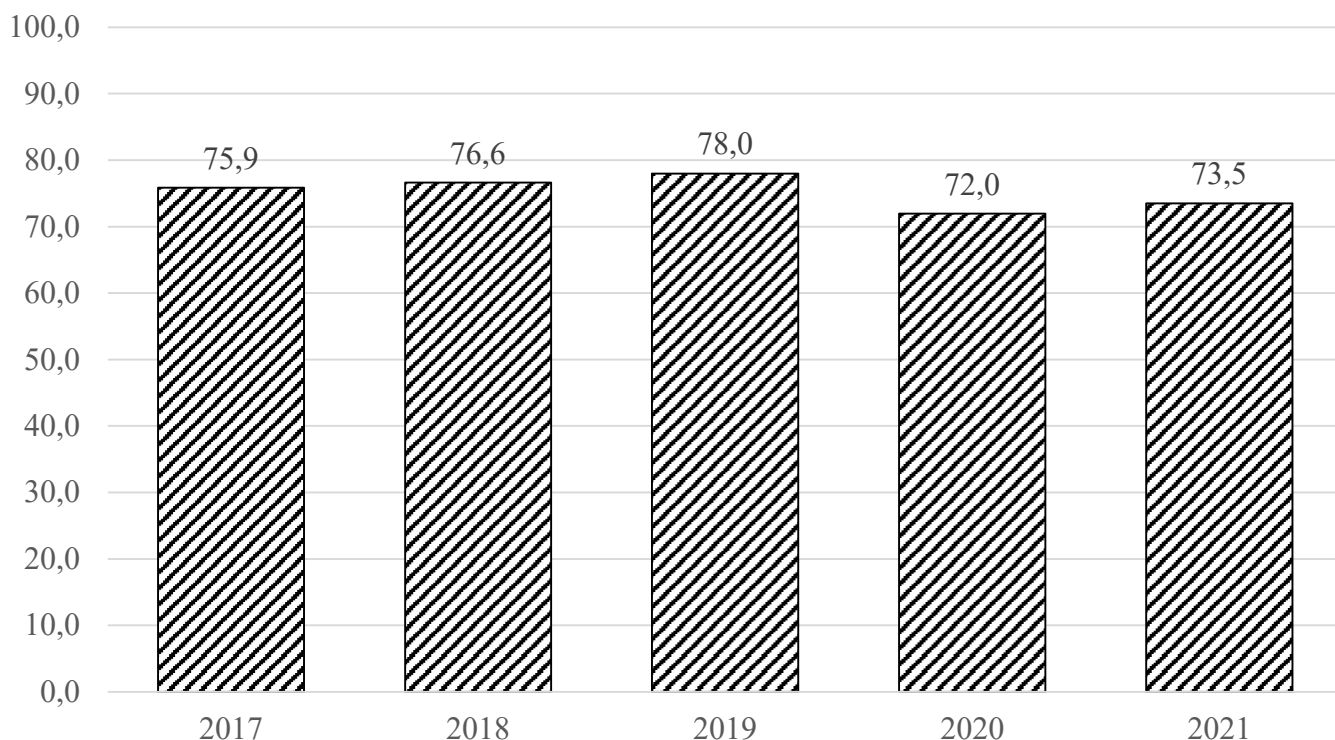

Рисунок 2.7 – Динаміка частки прямих іноземних інвестицій з України в країни ЄС в 2017-2021 рр., %

Джерело: [27].

Значно нижчі обсяги інвестицій в Україну у 2020-2022 роках, пояснюються значними економічними проблемами та невизначеністю, що пов'язана із військовим конфліктом та політичними змінами, а також пандемією COVID-19. Це серйозна проблема, оскільки міжнародні інвестиційні потоки життєвоважливі для сталого розвитку у різних регіонах світу в тому числі і в Україні.

За останні роки практично не змінюється коло головних інвесторів України. Вони діляться на чотири великі групи: економічно розвинені країни і європейські країни, які розвиваються (Німеччину, Австрію, Францію, Швецію); країни з

режимом зниженого оподаткування (Нідерланди) (табл. 2.1):

Таблиця 2.1. Динаміка обсягів інвестицій в економіку України з країн ЄС протягом 2017-2021 рр., млн дол. США

Країни	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Усього з країн ЄС	36227,9	35928,9	42279,6	45671,5
Австрія	1387,01	1170,31	1496,1	1938,4
Бельгія	96,8	99,3	103,9	104,7
Болгарія	32,1	38,4	39,9	42,9
Греція	41,8	44,3	43,0	46,6
Данія	138,8	137,6	153,6	158,2
Естонія	243,3	222,1	235,0	239,0
Ірландія	72,9	42,8	48,4	39,7
Іспанія	56,1	59,0	63,5	61,5
Італія	216,4	196,7	201,6	242,4
Латвія	49,0	40,0	38,2	43,0
Литва	137,1	121,7	124,6	150,0
Люксембург	363,9	660,1	515,8	484,9
Мальта	46,0	56,9	59,3	50,6
Нідерланди	9084,1	9617,1	11686,3	13440,4
Німеччина	1604,9	1564,2	1682,9	1701,4
Польща	679,4	509,1	571,3	631,7
Португалія	5,5	3,2	4,3	4,5
Румунія	20,2	19,3	20,1	24,8
Словаччина	72,2	71,1	74,9	66,5
Словенія	19,5	18,7	20,1	21,6
Велика Британія	2724,4	2724,4	2722,4	3069,8
Угорщина	333,7	498,1	511,1	565,1
Фінляндія	89,8	110,2	131,0	142,0
Франція	1299,1	615,6	723,4	744,4
Хорватія	1,4	1,6	1,3	1,4
Чехія	106,2	106,3	115,8	116,2
Швеція	334,0	328,8	351,2	344,9
Кіпр	15009,1	14547,2	17734,1	19469,6

Джерело: [27].

В структурі отриманих інвестицій доцільно виділити наступні групи регіонів:

- регіони, що отримують до 3% прямих інвестицій: Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Чернігівська, Чернівецька, Черкаська, Хмельницька, Тернопільська та Сумська;
- регіони, що отримують від 3 до 5%: Донецька, Київська, Одеська, Полтавська, Львівська;
- регіони, що отримують понад 5%: Дніпропетровська, м. Київ

(табл. 2.2).

**Таблиця 2.2. Динаміка структури ПП за регіонами України
з країн ЄС в 2017-2021 рр.**

Область	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Вінницька	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7
Волинська	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
Дніпропетровська	12,5	11,2	11,7	10,7	10,6
Донецька	5,4	4,0	3,5	3,9	3,9
Житомирська	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Закарпатська	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Запорізька	2,1	2,8	2,9	2,7	2,5
Івано-Франківська	2,6	2,6	2,9	2,7	2,0
Київська	5,0	4,9	5,0	4,9	4,6
Кіровоградська	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Луганська	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2
Львівська	3,2	2,7	2,9	2,9	3,1
Миколаївська	0,7	0,7	0,7	0,7	0,9
Одеська	4,1	3,9	3,8	3,8	3,6
Полтавська	3,1	3,2	3,2	3,1	3,3
Рівненська	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4
Сумська	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Тернопільська	0,2	0,2	0,1	0,3	0,1
Харківська	4,7	2,1	2,0	2,0	2,1
Херсонська	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7
Хмельницька	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Черкаська	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0
Чернівецька	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Чернігівська	0,3	0,8	1,4	1,3	1,2
м. Київ	47,8	52,9	51,7	52,9	54,0

Джерело: [28].

Серед територіально-організаційних форм стимулювання ПП, які набули поширення в Україні, – індустріальні парки. Мета їх створення – активізація промислового виробництва, створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку та розвитку інфраструктури. Від червня 2012 р., коли було прийнято Закон України «Про індустріальні парки», в країні було зареєстровано 55 індустріальних парки (станом на 1 вересня 2022 р.).

Сьогодні доцільно виділити такі питання, що стають на заваді залученню європейських інвестицій в українську економіку:

- недоліки правового нагляду, у тому числі проблеми вдосконалення

законодавства про іноземні інвестиції щодо забезпечення безпеки прибутків інвесторів, дотримання їх прав та виконання договорів; часті зміни інвестиційного законодавства;

- відсутність дієвого законодавства;
- податкова система недосконала, ринок цінних паперів нестабільний;
- відсутність міжнародної довіри України як країни-позичальника (низький рейтинг у світових рейтингах);
- економічна та політична нестабільність, військові дії;
- несприятливі соціальні умови, у тому числі корупція та злочинність, з розвиненим тіньовим сектором;
- відсутність достовірної та своєчасної інформації про стан інвестиційного клімату;
- недостатньо розвинена інфраструктура, утруднена закупівля сировини та матеріалів;
- незрозумілий розподіл влади в контексті децентралізації;
- неефективна система страхування та судова система.

Головне очікування від інвестиційної співпраці ЄС-Україна – це формування сприятливих умов розвитку бізнес-клімату в Україні, що на сьогодні залишається одним з найактуальніших питань. Для подальшого покращення інвестиційного клімату України пріоритетним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого клімату, формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Водночас стратегічним завданням двосторонньої інвестиційної співпраці має стати не стільки збільшення об'ємів інвестування, скільки забезпечення розширеного відтворення капіталу з пріоритетністю інноваційного та соціального зростання.

Україною запропоновано започаткувати стратегічний енергетичний діалог високого рівня між Україною та ЄС із залученням держав-членів. Адже необхідно виробити спільне довгострокове бачення енергетичної безпеки Європи, яке б

охоплювало не лише питання транспортування газу, але й синхронізацію електромереж, декарбонізацію економіки та виробництво відновлюваних джерел енергії, зокрема зеленого водню.

У рамках Угоди про асоціацію зобов'язання у сфері інтелектуальної власності передбачається спрощення процедури створення та комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території України та держав- членів ЄС, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Строк виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію у сфері інтелектуальної власності, визначено Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію на кінець 2023 року.

12 жовтня 2021 р. на 23-му Саміті Україна – Європейський Союз було офіційно підписано Угоду між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021-2025 рр.), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа». Тривають процедури з ратифікації Угоди.

Україна продовжує розвиток взаємовигідного співробітництва з ЄС у сфері цивільних космічних досліджень та використання космічного простору, зокрема, на таких напрямках як: глобальні навігаційні супутникові системи; спостереження Землі та глобальний моніторинг; космічна наука та дослідження; прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів.

26 червня 2022 року Європейська Комісія переглянула Робочу програму 2021-2022 років за Програмою з досліджень та навчання Євратом. Як реакцію на війну в Україні до програми було додано рішення про фінансову підтримку українських учасників досліджень у галузі керованого термоядерного синтезу [56].

4-5 липня 2022 року за участі представників Європейської Комісії та лідерів європейської наукової спільноти відбулися Генеральна Асамблея EUROfusion та урочистий захід із відкриття нового проєкту досліджень у межах програми «Горизонт Європа». Голова української ланки досліджень EUROfusion академік Ігор

Гаркуша взяв участь у роботі Генасамблеї та у заході відкриття «Horizon EUROfusion». Він привернув увагу спільноти до поточного стану справ і наслідків російських військових дій для роботи учасників проєкту. Представники Європейської Комісії приділили значну увагу Україні й офіційно оголосили рішення про виділення додаткового бюджету українському бенефіціарові обсягом близько 2,5 млн євро. Ці кошти буде спрямовано на відновлення наукової інфраструктури, постраждалої від російської агресії, а саме: на наукове обладнання, матеріали й інші ресурси. Україну також звільнено від сплати фінансових внесків у Євратом на найближчі роки.

5 вересня 2022 року Україна та Європейський Союз підписали такі Угоди:

1. Угода про участь України в Програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021-2027).
2. Угода про участь України в Програмі співробітництва ЄС у митній сфері.
3. Угода про участь України в Програмі ЄС «Фіскаліс» щодо співробітництва в податковій сфері.
4. Угода про надання Україні бюджетної підтримки на суму 500 млн євро.
5. Додаткова угода про перерозподіл коштів грантового фінансування в рамках підтримки України в умовах надзвичайного стану [53].

Україна приєднається до програми «Цифрова Європа» з бюджетом 7,5 млрд євро. Це дозволить нам активізувати проєкти у сфері розвитку суперкомп'ютерів, штучного інтелекту, кібербезпеки та цифрових навичок у нашій державі.

Важливо, що Європейський Союз під час війни в Україні інвестує саме у підтримку української науки, яка дедалі тісніше інтегрується в загальноєвропейський науковий простір. На прикладі проєкту EUROfusion українська наука вже зараз робить свій значний внесок у зміцнення науково-технологічного потенціалу і конкурентоспроможності об'єднаної Європи, зокрема у розвиток безпечної та екологічно чистої енергетики майбутнього, заснованої на термоядерному синтезі. ЄС підтримує кібербезпеку та стійку цифрову трансформацію через програму EU4Digital Ukraine із бюджетом у 25 мільйонів євро.

Додаткова програма Twinning із обсягом фінансування 1,5 млн євро допоможе установам кібербезпеки України в запровадженні стандартів ЄС.

Європейський Союз спільно з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) допоможуть Україні у відновленні енергетичної інфраструктури. 12 жовтня 2022 року ЄІБ перерахував нашій країні додаткові 550 млн євро, які Україна планує направити на покриття витрат на ремонт пошкоджених об'єктів енергетичної інфраструктури та підтримку стабільності української електромережі [6]. Також допомога буде спрямована на відновлення надання муніципальних та базових послуг населенню у громадах.

Європейський інвестиційний банк цілковито підтримує план Єврокомісії щодо фінансування України на 2023-й рік, що передбачає виділення 18 мільярдів євро макрофінансової допомоги. У ЄІБ готові перерахувати Україні 540 мільйонів євро «хоч завтра», а зараз чекають на сигнал від української влади, яка визначить пріоритетні напрямки, де потрібне фінансування. Для Європейського інвестиційного банку, що близько 15-ти років співпрацює з Україною, напрочуд цінне отримання нею статусу кандидата у країни-члени ЄС.

ЄІБ надав 668 мільйонів євро одразу після початку російської агресії. Протягом місяця було виплачено перший пакет допомоги, а потім у липні схвалено другий пакет, який становить 1,05 млрд євро негайної виплати та 540 млн євро для наявних пріоритетних проєктів. На період до 2027 р. як пріоритетні тематичні напрями науково-технологічного та інноваційного співробітництва України та країн-членів ЄС можуть бути визначені:

- сучасні інформаційні та комунікаційні технології;
- галузь кібербезпеки;
- цифрові технології (Інтернет речей, віртуальна реальність, доповнена реальність, машинне навчання, штучний інтелект, адитивні технології);
- біотехнології, нанотехнології, геоінженерія у сферах охорони здоров'я і фармакології, сільського господарства, харчової та інших видів промисловості;
- дослідження у галузі сільського та лісового господарств; точне рільництво;

- науки про життя, медико-біологічні науки (біомедицина), геномні дослідження;
- дослідження навколишнього середовища та клімату, ефективне використання природних ресурсів;
- атомна енергетика; відновлювальна енергетика та енергоефективність;
- ракетно-космічна галузь;
- авіаційні дослідження і літакобудування;
- матеріалознавство, нові речовини і матеріали;
- виробничі кіберфізичні системи;
- сучасні транспортні технології;
- креативні індустрії;
- дослідження у галузі гуманітарних і соціальних наук.

Інтеграція України до ЄС у частині науково-технологічного та інноваційного співробітництва вимагає забезпечення поетапного, протягом 2021-2027 рр., нарощення частки фінансування науки за рахунок державних і приватних джерел до законодавчо встановленого рівня 3% ВВП, у тому числі бюджетного фінансування у розмірі не менше 1,7% ВВП (статті 47 і 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність») [38]. Це, по-перше, є абсолютно необхідною умовою збереження наукового потенціалу та його нарощення як головного рушія інноваційного поступу України; по-друге, буде нести важливий сигнал для європейських партнерів про серйозність намірів і готовність української держави сприяти розвитку науки та інновацій у довгостроковій перспективі, а, отже, сприятиме інтеграції українських дослідників і підприємців до європейського науково-технологічного та інноваційного просторів.

Обговорення можливих шляхів розвитку торгівлі та ППІ стосується постконфліктного світу. До перемоги економіка воєнного часу потребує більших обмежень, наприклад, контролю за рухом капіталу. Але в довгостроковій перспективі потенційна трансформація, яку пропонує членство в ЄС, – трансформація, яка відбуватиметься здебільшого зсередини – є найкращою надією на майбутнє.

Висновки до розділу 2

Розширення доступу до зовнішніх ринків ЄС компенсує для товаровиробників негативні наслідки різкого спаду купівельної спроможності всередині країни, а в майбутньому розширення експорту українських товарів на західноєвропейський ринок може стати одним із головних факторів прискореного росту валового внутрішнього продукту у нашій державі.

Продукція українських виробників отримала переваги у доступі на ринок ЄС порівняно з іншими країнами світу, що не мають преференційних торговельних угод з ЄС і до яких застосовуються митні ставки в режимі найбільшого сприяння. У цілому український експорт товарів до ЄС найбільше стикається з заходами ТБТ (технічні бар'єри у торгівлі) та СФЗ (санітарні та фітосанітарні заходи), а також заходами неавтоматичного ліцензування, квотами та кількісними заходами.

Отримання Україною статусу кандидата передбачає проведення масштабного наближення Україною законодавства і національних стандартів до стандартів і законодавства ЄС у різних сферах, що стосуються торгівлі з ЄС. Таке наближення означає, що виробництво українських товарів для внутрішнього ринку також буде відбуватися за європейськими практиками і стандартами. У результаті гармонізації стандартів, вимог та регуляторних практик між Україною та ЄС створюються можливості для зниження регуляторних відмінностей і нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також витрат українських експортерів на їх подолання при здійсненні поставок до ЄС. Крім того, завдяки гармонізації нетарифних заходів (вимог до товарів, стандартів) українські експортери можуть підвищити свою конкурентоспроможність на ринку ЄС, внутрішньому ринку та ринках третіх країн та, відповідно, збільшити експорт на ці ринки.

Протягом 2017 року обсяг прямих інвестицій становив 36,277 млрд дол. США, а в 2018 році при зменшенні на -0,83% становив 35,928 млрд дол. США. В 2019 році при зростанні на 17,68% прямі інвестиції становили 42,279 млрд дол. США. В 2020

році прямі інвестиції зменшилися на 11,35% до рівня в 37,479 млрд дол. США, а в 2021 році при зростанні на 21,86% ПІІ з країн ЄС становили 45,671 млрд дол. США. За період 2017-2021 рр. найбільший обсяг інвестицій в Україну надійшло із Кіпру та Нідерландів. Так, обсяг інвестицій з Кіпру в Україну за досліджуваний період зріс із рівня в 15,009 млрд дол. США в 2017 році до рівня в 19,469 млрд дол. США в 2021 році. В структурі інвестицій з Кіпру становили від 31% до 32% в 2021 році. Обсяг прямих інвестицій з Нідерландів збільшився із рівня в 9,084 млрд дол. США в 2017 році до 13,440 млрд дол. США в 2021 році. В структурі іноземних інвестицій інвестиції з Нідерландів становили від 19% до 21,63%.

Європейський Союз забезпечує постійну фінансову підтримку у впровадженні євроінтеграційних реформ та залишається одним з найбільших партнерів у сфері міжнародного технічного співробітництва, що забезпечує поступове зміцнення політичного, економічного та зовнішньоторговельного партнерства між Україною та ЄС. У 2021 році портфель міжнародної технічної допомоги, наданої з боку ЄС становить 435,9 млн. євро. Кошти міжнародної технічної допомоги надано в рамках національних та регіональних програм допомоги ЄС, програми прикордонного співробітництва, механізму Twinning, освітньої програми Еразмус+, програми Креативна Європа та Інструменту ядерної безпеки.

РОЗДІЛ 3

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПЕРСПЕКТИВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

3.1. Шляхи удосконалення інвестиційної взаємодії Україна-ЄС

Сьогодні не лише в Україні, а й у багатьох цивілізованих країнах та інституціях шукають стратегії та моделі для відновлення та допомоги Україні, яка постраждала і потерпає від російської агресії. Складність такого завдання залежить не тільки від масштабу збитків і ресурсів, необхідних для відновлення. Плани та проекти нової економіки та нового суспільства Україна має формувати таким чином (оскільки країна чітко визначила шлях європейського розвитку), щоб вони одразу вписувалися в європейські інституції, що може значно зменшити складний перехідний період від кандидата до повноправного членства в ЄС.

Економіка України зазнавала кардинальних змін у 2014-2015 рр. внаслідок анексії АР Крим, озброєної агресії на території окремих районів Донецької та Луганської областей. В 2015-2019 рр. Україна зазнала втрат у виробничих потужностях, руйнування інфраструктури, а також пов'язаний з цим дефіцит енергоресурсів та сировини, логістичні проблеми та зупинення ключових промислових підприємств на сході країни.

Україна має відбудовувати власну державу в умовах зростання конкуренції між провідними країнами світу та найближчими сусідами – успішними країнами Центральної та Східної Європи. Однак знайти конкурентоспроможну нішу нелегко. Сьогодні це може бути навіть критично важливим для України, оскільки більшість своїх ресурсів вона витрачає на боротьбу з окупантами. Водночас Україна, схоже, вже має певні «закріплені» ніші у світовій економіці, що дає підстави сподіватися, що, правильно використовуючи допомогу Україна може розширити присутність в міжнародному поділі праці.

У 2022 році виникла серйозна загроза для глобального розвитку, прискорився інфляційний процес, що негативно вплинуло на динаміку розвитку реального сектору економіки, виробничих можливостях та купівельній спроможності населення. Варто пам'ятати, що крім інфляції, на міцність соціально-економічного середовища суттєво впливають валютні курси та стабільність банківської системи. Національний банк своєчасно вжив низку обмежувальних заходів – запровадив систему фіксованого обмінного курсу, запровадив низку адміністративних обмежень на валютному ринку (купівля-продаж валюти), суттєво підвищив облікову ставку, зменшив незбалансованість валютних ризиків.

Водночас, враховуючи крах економічного середовища країни в перші місяці війни, НБУ залишався одним із головних наповнювачів державного бюджету. Доцільно визнати правильними дії НБУ щодо стримування інфляції та використання для цього ефекту обмінного курсу. Попередження різких валютних коливань, особливо шоку від знецінення валюти, є одним із фундаментальних завдань національного відновлення. Незважаючи на численні проблеми, які гальмують процес іноземного інвестування, інвестиційні перспективи в Україні є далекосяжними і вживаються впевнені заходи щодо покращення інвестиційного клімату. ЄС є великим інвестором в українську економіку, але є ще багато питань, які потребують вирішення, щоб зробити Україну більш привабливою для європейських та іноземних інвесторів.

Крім того, за належної допомоги розвинутих країн і міжнародних фінансових інституцій інвестори більше не сприйматимуть Україну як фінансову прірву. За цих сприятливих умов (навіть за умови продовження бойових дій) країна зможе стати фінансово привабливим центром, у тому числі за рахунок формування єдиного економічного та безпекового середовища.

Аналізуючи іноземні інвестиції за видами діяльності, можна побачити, що вони спрямовуються на вже розвинені сфери економічної діяльності. Зокрема, в промисловості: переробка, видобуток корисних копалин, виробництво та розподіл електроенергії, газу та води тощо. Натомість іноземний капітал поступається місцем високотехнологічним галузям, таким як машинобудування, авіація, електроніка

тощо, хоча ці галузі в Україні найбільше потребують капітальних вкладень для модернізації, інтенсифікації та інноваційного розвитку.

Для того, щоб покращити інвестиційний клімат в Україні та зробити її більш привабливою для іноземних інвесторів, необхідно розробити довгостроковий детальний план, який включає низку заходів щодо покращення інвестиційного клімату:

- реформа чинного законодавства та реструктуризація податкової системи;
- модифікація системи державних гарантій;
- тісніша співпраця з країнами ЄС, які ще не стали активними інвесторами в українську економіку, з метою мінімізації ризику зміни політики в основних країнах-донорах;
- запровадження безпосередньої участі у моніторингу використання іноземних інвестицій, інвестиційних установ для досліджень та його покращення;
- підвищення рівня інвестицій у галузі, які є дуже перспективними та важливими для української економіки, але недостатньо швидко окупаються (зокрема сільське господарство);
- запровадження механізмів приватизації землі для нерезидентів, що позитивно вплине на можливості іноземних інвестицій.

Транскордонне співробітництво є одним із ефективних інструментів зміцнення інвестиційного співробітництва між ЄС та Україною та просування членства в ЄС, що підтверджує досвід більшості європейських країн. Це досягається, зокрема, шляхом створення та активної участі територіальної громади прикордонної держави в Європейській регіональній асоціації.

Співпраця в рамках Єврозони може посилити інвестиційне співробітництво між регіоном України та сусідніми країнами-членами ЄС. Транскордонне співробітництво між Україною та ЄС відбувається на міждержавному та територіальному рівні, рівні територіальної громади та місцевого самоврядування вздовж спільних кордонів із західними сусідами (Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією).

Інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС є досить складною системою взаємовідносин, яка формується шляхом всебічної взаємодії регіональної, національної та наднаціональної політики ЄС та відповідних інструментів співпраці на всіх рівнях. Важливу роль у цій складній взаємодії відіграють різноманітні фінансово-економічні інститути та інвестиційні інститути, асоціації та різноманітні фонди та програми розвитку країн-партнерів (рис. 3.1).

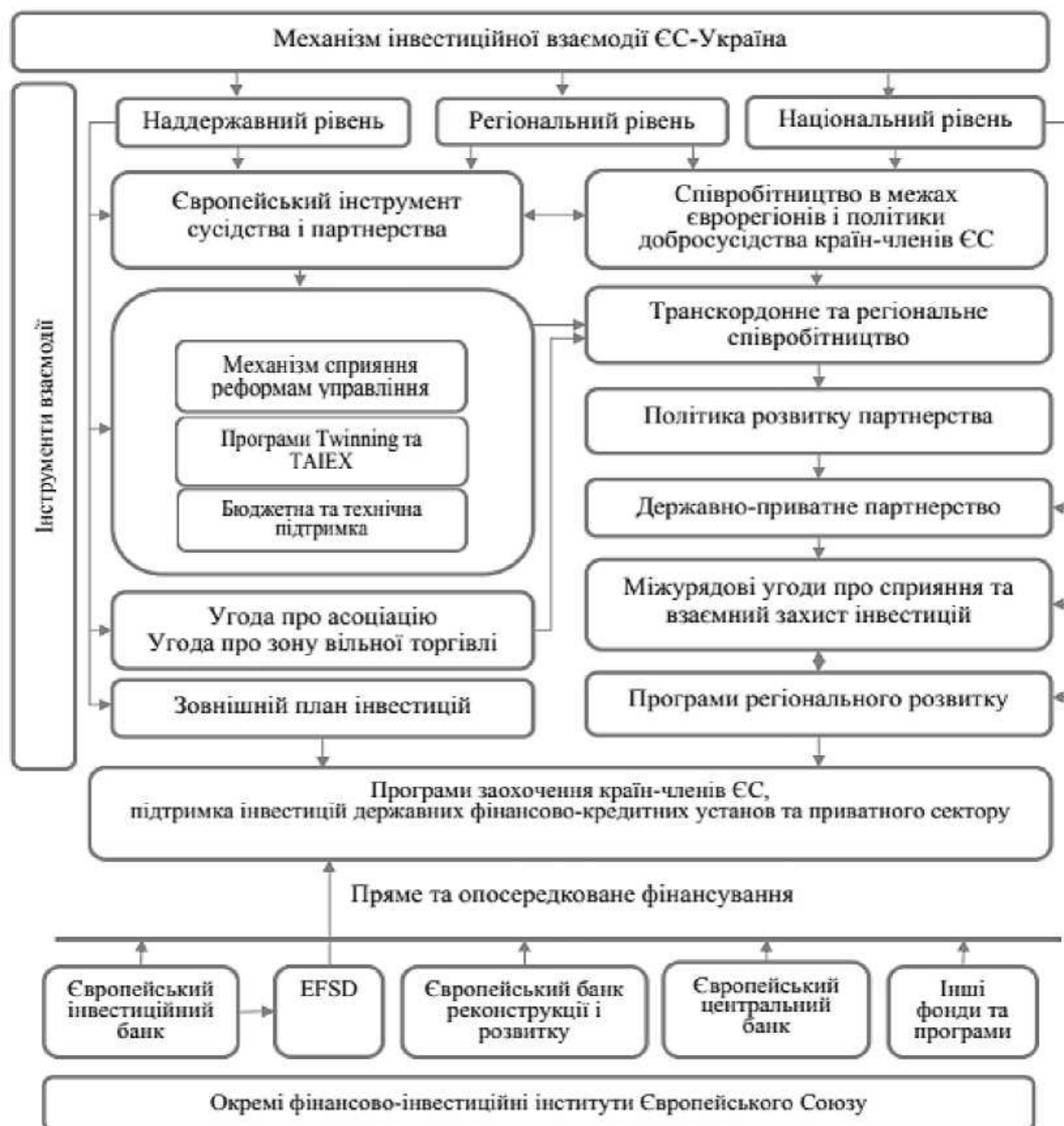

Рисунок 3.1 – Механізм інвестиційної взаємодії ЄС-Україна

Джерело: [44].

Перспектива офіційної ратифікації Україною свого членства в ЄС стала одним із ключових факторів залучення нових інвесторів для модернізації української економіки та демонстрації її потенціалу зростання. Зазначимо, що до формування Документу стратегії відновлення України («План Маршалла») долучилися багато державних органів, міжнародні експерти та групи експертів, аналітичні центри. Українська влада створила платформу Національного комітету з відновлення України від наслідків війни, на якій Група експертів сформулювала бачення розвитку та реформування структури національної економіки та інфраструктури.

Значна увага ЄС приділяється саме підтримці інвестиційних проєктів як засобами безпосереднього фінансування, так і опосередковано через створення відповідних програм заохочення країн-членів до здійснення капіталовкладень у перспективні бізнес-проєкти. Пріоритетом є екологічно нейтральне виробництво та виробництво із закритим циклом, тому варто розробити механізми стимулювання виробників у «зеленому» секторі, які експортують товари до ЄС, для стимулювання відновлення пошкоджених виробничих потужностей інфраструктури.

Комплексна гармонізація правил ринку праці України зі стандартами ЄС повинна передбачати:

1. Аналіз та прогноз середньострокового попиту на робочу силу.
2. Впровадження системи аналізу та прогнозування кваліфікації ринку праці на основі програмних продуктів BIG DATA.
3. Впровадження Національного класифікатору ДК003 «Класифікатор професій», що повністю корелюватиме до Міжнародної стандартної класифікації професій (ISCO-08).
4. Гармонізація професійних та освітніх стандартів України зі стандартами ЄС.
5. Створення можливостей та налагодження співпраці між Державною службою зайнятості та національними службами зайнятості ЄС (обмін інформацією про трудову міграцію, доступ до вакансій, підбір працівників для іноземних роботодавців відповідно до двосторонніх угод між службами зайнятості).
6. Виведення на первинну публічну пропозицію топ-15 державних

підприємств.

7. Адаптація економіки України до критеріїв, необхідних для інтеграції з ЄС та набуття повноцінного членства.

Реалізація наведених економічних заходів прогнозовано призведе до таких короткострокових результатів:

- зупинка спаду виробництва товарів і послуг;
- відбудова (часткова чи повна) зруйнованого виробництва;
- відновлення ланцюгів постачання продукції;
- контроль над інфляцією;
- відкритість процесу моніторингу запозичених коштів
- доступ до послуг Державної служби зайнятості для внутрішньо переміщених осіб та тих, хто проживає на деокупованих територіях;
- збереження робочих місць.

Для зростання обсягів ПІП з країн ЄС доцільно почати з того, що буде створена програма підтримки європейських інвесторів на державному рівні, яка сприятиме залученню іноземного капіталу в країну. Інвестиційні плани та механізми ЄС в рамках Європейського зеленого курсу зазвичай передбачають підтримку країн-членів Європейського Союзу, хоча деякі документи містять положення про створення альянсів та партнерських відносин з третіми країнами.

Незважаючи на те, що фінансування ЄС в основному доступне для держав-членів, є кілька джерел, відкритих і для третіх країн. Вони дають можливість Україні наблизити свій політичний та економічний курс до нових політичних меж ЄС. Програма «Горизонт Європа» – транснаціональна науково-дослідна та інноваційна рамкова програма, яка є найбільшою з подібних програм у світі. Достатньо сказати, що її загальний бюджет становить 95,5 млрд євро. Це на 30% більше, ніж було виділено на попередню програму «Горизонт 2020». Понад те, програма передбачає нові, порівняно з попередніми рамковими науково-дослідними програмами ЄС, механізми та інструменти прийняття рішень. Серед них – Європейська інноваційна рада, дослідницькі місії, партнерські проекти для покращення ландшафту досліджень тощо. Розраховано її на період 2021-2027 рр., а

головною метою є вирішення глобальних проблем та сприяння промисловій модернізації шляхом узгоджених дослідницьких та інноваційних зусиль. В 2021 році Україна отримала 800 тис. євро на реалізацію двох запропонованих проєктів [40].

Україна була однією з 16 країн – асоційованих членів програми-попередника – «Горизонт 2020», що дозволяло їй брати участь у програмі на тих самих умовах, що й держави-члени. Ця програма втілює європейські партнерства, спрямовані на залучення різних зацікавлених сторін до вирішення проблем, з якими зіштовхується ЄС на шляху досліджень та інновацій.

Україна також могла б отримати підтримку Європейського Союзу не лише через суто фінансові інструменти, а й використовувати можливості для розвитку взаємовигідних партнерських відносин. Наразі Україна приєдналася до ряду альянсів, які створюються або будуть створені в рамках Європейського зеленого курсу, таких як Європейський альянс чистого водню (European Clean Hydrogen Alliance), Європейський акумуляторний альянс (European Battery Alliance), Європейський сировинний альянс (European Raw Materials Alliance), Європейський альянс із промислових даних і хмар (European Alliance on Industrial Data and Cloud). Дане приєднання в майбутньому надасть можливості українському бізнесу та економіці загалом залучити фінансові та технічну допомогу.

Ще одна сфера розвитку партнерських відносин між ЄС та третіми країнами – це біорізноманіття. У своїй Стратегії біорізноманіття до 2030 року Європейський Союз зобов'язується підтримувати країни у всьому світі у їхній боротьбі за збереження біорізноманіття. Європейський Союз уже допомагав третім країнам у цій галузі, збільшивши свою фінансову допомогу вдвічі за попереднє десятиліття, і продовжить цю підтримку після 2022 року.

Пряме фінансування та нові партнерські відносини – це можливості, що постають із пріоритетів фінансових планів ЄС на наступний період. Національні стейкхолдери можуть шукати підтримки за допомогою існуючих та новостворених інструментів. Український уряд повинен:

- стежити за прогресом ЄС у розробці, встановленні правил та затвердженні фінансових механізмів, призначених для держав-членів, які

дозволяють участь третіх країн, ініціювати переговори та розвивати діалог для укладення угод, необхідних для використання механізмів (наприклад, про асоційоване членство в програмі «Горизонт Європа»);

- стежити за прогресом ЄС у розробці, встановленні правил та затвердженні фінансових механізмів, призначених для міжнародної допомоги;

- визначити можливості у секторах, які мають пріоритет у політиці Європейського зеленого курсу та інформувати підприємства й бізнес-асоціації в Україні про наявні можливості, підтримувати їх розробкою відповідних керівних принципів та організацією семінарів, круглих столів і зустрічей з інвесторами для визначених підгалузей;

- розробляти нормативно-правову базу для стимулювання розвитку вищезазначених секторів та інвестицій у них.

Українському бізнесу ми рекомендуємо здійснювати такі процеси:

- відстежувати прогрес ЄС у розробці, встановленні правил та затвердженні фінансових механізмів, доступних для третіх країн, та за необхідності співпрацювати з урядом, щоб сприяти використанню Україною цих інструментів;

- приєднуватися до нових альянсів у цільових галузях для пошуку потенційного партнерства та використання можливостей нетворкінгу, які ці платформи надають для створення виробничих кластерів, досліджень і розробок та інших видів співпраці;

- здійснювати моніторинг сфер, які будуть розвиватися відповідно до пріоритетів ЄС, де буде надаватися міжнародна допомога сусіднім країнам, та інвестувати в свої активи.

Підтримка державою інвестиційної діяльності залежить від ключових галузей та цілей розвитку підприємств, які ставить перед собою держава. У більшості випадків підтримка пов'язана з підвищенням якості діяльності суб'єктів господарювання. Доцільно здійснювати інформаційне забезпечення реалізації масштабних інвестиційно-інноваційних проєктів ЄС, залучати інституційних інвесторів, щорічно організовувати роботу, готувати експозиції проєктів для участі в міжнародних та міжрегіональних форумах та виставках.

Для активізації іноземного інвестування необхідно здійснити низку першочергових заходів (рис. 3.2).

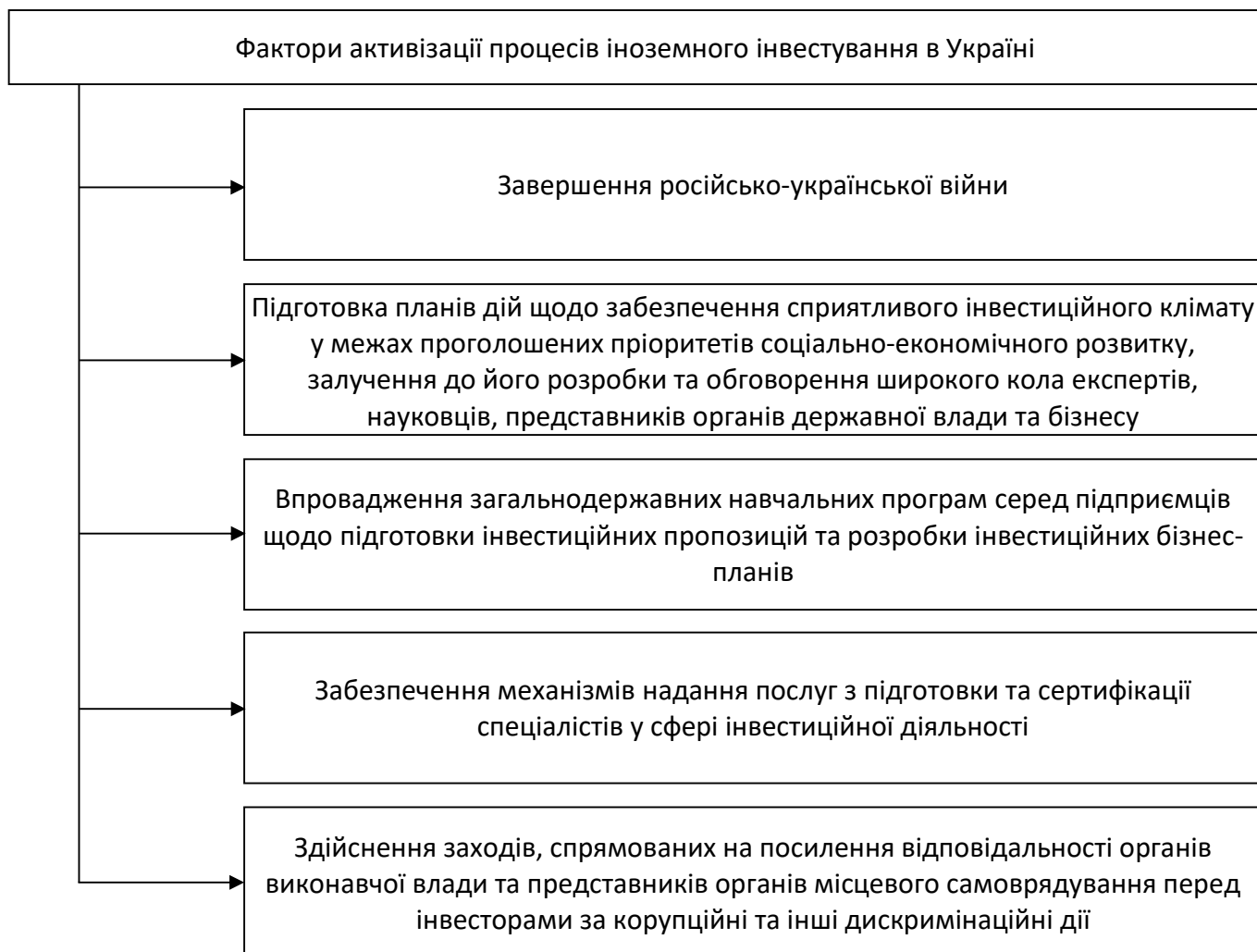

Рисунок 3.2 – Фактори активізації процесів іноземного інвестування в Україні

Джерело: складено автором.

Що стосується поліпшення нормативно-правового середовища, то необхідно орієнтуватися на міжнародне законодавство, а також законодавство інших країн, успішних в залученні інвестицій. Особливо гостро в цій сфері стоїть питання захисту прав власності. Варто підвищити прозорість адміністративних процедур і знизити рівень бюрократії. Потрібні певні правки для того, щоб інвестору було зрозуміло, який державний орган відповідає за ту чи іншу процедуру.

Отже, сьогодні в Україні залучення інвестицій Європейського Союзу вимагає вирішення таких питань: підвищення макроекономічної стабільності та покращення регуляторного середовища; удосконалення політики залучення інвестицій;

впровадження якісного та ефективного інвестиційного законодавства. Для реалізації цих заходів необхідно: розробити плани дій для забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в рамках заявлених пріоритетів соціально-економічного розвитку; розширити впровадження загальнодержавних навчальних програм серед підприємців щодо підготовки інвестиційних пропозицій та розробки інвестиційних бізнес-планів; реалізувати механізм надання національних послуг з підготовки та сертифікації спеціалістів у сфері інвестиційної діяльності; впровадити заходи, спрямовані на посилення відповідальності органів виконавчої влади та представників органів місцевого самоврядування перед інвесторами за корупційні та інші дискримінаційні дії. Але головним і першочерговим завданням держави для створення привабливого інвестиційного клімату є перемога в російсько-українській війні.

3.2. Перспективні напрями економічної інтеграції України в ЄС

Рішення про надання Україні статус кандидата Європейського Союзу є вирішальною подією для нашої країни, а також це свідчення того, що розпочато зрушення на рівні глобалізації. Війна російської федерації проти України стала черговим викликом для Європейського Союзу у питаннях економічної стійкості, безпеки та європейської демократії, а на додачу і викликом для позицій ЄС як суб'єкта на міжнародній арені. Для ЄС вже були досить потужними викликами криза 2008 р., питання виходу окремих держав-членів ЄС з інтеграційного об'єднання, надалі пандемія COVID-19. Наразі Європейський Союз знову зіштовхнувся саме з тією проблемою, що сильно впливає та підриває як внутрішньополітичні та суспільні процеси в країнах членах, так і проблемою, що створює так званий асиметричний вплив на держави ЄС, що тим самим значно впливає на відносини всередині об'єднання.

Для підтримки України Євросоюз пішов на безпрецедентний крок – скасував

торговельні обмеження на український експорт, що дозволить українським виробникам наростити в умовах війни експорт до ЄС та посилить економіку України. Така підтримка з боку ЄС буде особливо важливою для тих виробників, які працюють недалеко від лінії фронту, незважаючи на бойові дії. Більшість мит і квот стосуються аграрної продукції, відтак рішення ЄС – це також допомога Україні і світу у збереженні продовольчої безпеки.

На сьогоднішній день торгівля між Україною і Європейським Союзом фактично відновилася. Торговельній активності українських експортерів сприяла ціла низка кроків, здійснених країнами ЄС та Урядом України. Зокрема, скасування квот та мит Європейським Союзом спростило експорт аграрної продукції. Надзвичайно сприяли поживленню торгівлі «лінії солідарності», започатковані Єврокомісією для України, та посилення спроможності митної інфраструктури.

Проте, для українських товарів залишаються нетарифні бар'єри. Зокрема Євросоюз залишив вимоги до оцінки відповідності товарів стандартам якості ЄС, що регулює окрема угода ЛСЛЛ (Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції). Тому очікувати, що буде якийсь якісний стрибок у структурі експорту, що ми побачимо якусь машинобудівну, високотехнологічну продукцію, на жаль, не доводиться. Якість українських товарів не є головним гальмом в експорті. Проблема, насамперед, з тим, що в Україні не достатньо виробництв та потужностей переробної промисловості, які виготовляють високотехнологічну продукцію. Тому країна й експортує в більшості сировину.

Незважаючи на те, що розвиток торгівлі до 2022 року був загалом успішним, існують значні можливості для покращення. Участь України в глобальних ланцюжках доданої вартості залишається обмеженою. Україна є постачальником сировини (зерно, залізна руда) і проміжних товарів, таких як соняшникова олія наливом, чорні метали, комплекти дротів запалювання та інше, але її роль у кінцевому виробництві залишається скромною. Це ключова сфера для вдосконалення. Україна досягла значного прогресу в укладенні угод про вільну торгівлю. Це допоможе створити основу для глибшої інтеграції в глобальні ланцюжки доданої вартості в деяких галузях. Звісно, й тут багато залежить від

відновлення та покращення транспортного сполучення України. Повоєнна Україна також може налагодити потужний експорт продукції деяких нових галузей, таких як виробництво зброї (де Україна здобула величезну довіру) та лікування (де Україна розробила інноваційні підходи до надання допомоги жертвам опіків) [63].

Багато компаній в Україні, на жаль, постраждали від бойових дій. Деякі виробничі потужності зруйновано, а деякі підприємства опинилися в тимчасовій окупації, звідки не можуть вивезти товари на підконтрольну українській владі частину країни, не кажучи вже про ЄС. Ті ж, хто вцілів, зіткнулися з іншими проблемами, серед яких найбільшою залишається логістика. Війна фактично відрізала Україну від моря, на яке припадало 60% всього експорту, ускладнила наземну логістику. Дефіцит пального, черги на кордонах, знищені логістичні центри та інша інфраструктура роблять експорт товарів до ЄС у рази складнішим завданням, ніж у мирний час. Та й вивезти мільйони тонн української аграрної продукції та металургії виключно залізничним та автомобільним транспортом майже неможливо фізично, зокрема через різну ширину колій в Україні та ЄС.

Оскільки Європейський Союз створювався передусім як митний союз, і таким залишається й сьогодні, то досягнення європейських стандартів та інтеграція української митниці до його митного простору мають особливе значення. Тому у 2022 році Україна, незважаючи на всі труднощі війни, не просто продовжила, а й прискорила та інтенсифікувала цей процес.

При цьому європейські партнери, зокрема Програма ЄС щодо підтримки управління державними фінансами в Україні (EU4PFM), докладали та докладають усіх зусиль для надання Державній митній службі дієвої допомоги та всілякої підтримки на шляху до митної системи Європи [1].

Серед завдань EU4PFM – робота над змінами у законодавстві, які унормують ще не гармонізовані митні аспекти угоди про Асоціацію з ЄС.

Було б корисно розпочати офіційний переклад Митного кодексу ЄС та іншого митного законодавства, імплементуючи їхні положення до українського законодавства. Коли Україна вступить до ЄС, то українська версія європейського митного законодавства стане обов'язковою. Важливо, щоб вона з'явилася якомога

раніше. Коли приймається нове митне законодавство, воно найчастіше набирає чинності через кілька років, оскільки митникам потрібен час для розробки та впровадження нових ІТ-систем. Надання Україні статусу країни-кандидата в члени ЄС дало імпульс європейським структурам прискоритися у питаннях технологічної інтеграції майбутнього нового партнера. З цим пов'язані багато нових ІТ-рішень для розвитку інфраструктури. Адже зараз у пріоритеті ЄС впровадження безпаперових процедур, переведення всіх процесів у електронну форму задля підвищення їх ефективності.

Ці рішення містить європейська програма «Ініціатива електронної митниці» («Electronic customs initiative»), скорочено «Е-Митниця». Розроблено багаторічний план заходів, які мають запровадити всі країни ЄС. До них має доєднатися також і Україна. Ось чому положення програми включено до ІТ-стратегії та планів української митниці. У цих питаннях вона має скоординуватися за так званим стандартом «MASP-C» (multi-annual strategic plan for customs) – відповідним стратегічним документом для країн ЄС.

Дуже важливим завданням на 2023 рік є впровадження п'ятої фази NCTS, яка було умовою прийому України до Конвенції. Це функціонал, який передбачає запуск нових спрощень у роботі з митними деклараціями та фінансовими гарантіями, який максимально автоматизує видачу цих документів.

Реалізація існуючих можливостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС включає укладення Угоди про оцінку відповідності та прийняття (АСАА) промислової продукції та взаємне визнання еквівалентності для харчової продукції. Угода про асоціацію також передбачає укладення спеціальних транспортних угод, які дозволять замінити тимчасову угоду про автомобільні перевезення військового часу на довгострокову угоду, що відкриє українським перевізникам доступ до ринку ЄС. Для телекомунікаційних, поштових, морських і фінансових послуг буде важливим запровадження режиму внутрішнього ринку. Також важливе подальше відкриття ринку державних закупівель на додачу до доступу, наданого через Угоду СОТ про державні закупівлі.

Визначимо основні кроки реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС:

1. Приєднання до секторальних ініціатив ЄС. Наприклад, Україна зацікавлена у приєднанні до єдиного цифрового ринку ЄС та участі в імплементації Зеленої угоди ЄС.

2. Укладення угод про вільну торгівлю (ЗВТ) з акцентом на торговельних партнерів ЄС, таких як Марокко, Туніс та Алжир. Це країни Середземноморського регіону, і ЗВТ з ними дозволить краще використовувати Пан'європейсько-Середземноморську конвенцію про преференційні правила походження (конвенція РЕМ). Іншими потенційно перспективними партнерами для ЗВТ є Південна Корея, Індія та Індонезія.

3. Завершення фундаментальних реформ у сфері верховенства права та захисту прав власності. Це головний пріоритет не лише для залучення іноземних інвестицій, а й загалом для сприяння довгостроковому зростанню.

4. Запровадження нових схем страхування ризиків. В очікуванні післявоєнної напруженості – або, як мінімум, ризику подальшої напруги – знадобиться мультидонорський фонд для покриття неекономічних ризиків для іноземних інвесторів. Світовий банк проводив експерименти з такими донорськими фондами, хоча може бути важко забезпечити життєздатність подібного фонду в масштабах української економіки. Капіталізація Експортно-кредитного агентства міжнародними донорами допоможе поліпшити фінансування торгівлі та збільшити експорт.

5. Подальший розвиток інфраструктури якості. Це включає відновлення лабораторій та інших спеціалізованих об'єктів, які постраждали внаслідок повномасштабної війни, створення нових об'єктів та підвищення спроможності українських державних службовців у сферах, пов'язаних із контролем якості.

6. Налагодження кращого транспортного та логістичного сполучення між Україною та ЄС для всіх видів транспорту. Для цього потрібно розвивати інтермодальні транспортні вузли в Україні [63].

Успішна реалізація цих рекомендацій вимагає постійного залучення та активної участі України та її партнерів. Враховуючи трансформацію законодавства та інституцій України під час підготовки до членства в ЄС, роль ЄС у виконанні цих

рекомендацій є ключовою. Вона передбачає не лише фінансову та технічну підтримку, а й готовність швидко інтегрувати Україну в сектори та сфери, передбачені Угодою про асоціацію та чинними галузевими угодами, до набуття повного членства.

З економічної точки зору військова агресія – це серйозний зовнішній шок, який впливає на економічну активність. За останніми оцінками Світового банку, цього року ВВП України може знизитися на близько 45%. Міністр фінансів України зазначив, що з огляду на зниження податкових надходжень та соціальних внесків, близько 30% української економіки не працює зовсім або працює частково. ГО «Клуб ділових людей Україна» (BCC) повідомила, що ділова активність майже повністю зупинилась у найбільш постраждалих регіонах, а на Західній Україні, яка менше постраждала від війни, приблизно 40% бізнесу не працює і ще 40% зазнало збитків та працює на межі своїх можливостей. Втім, переживши перший шок, підприємства в менш постраждалих регіонах наразі намагаються зберегти робочі місця і знайти нові ринки та ніші.

Основною метою розробників економічної політики сьогодні має бути допомога суб'єктам господарювання пережити шок і якнайкраще зберегти свій потенціал і робочі місця. ЄС може допомогти українському бізнесу вже зараз.

По-перше, поширивши на Україну свій інструмент підтримки зайнятості (SURE). По-друге – профінансувавши систему ваучерів, яка підвищить попит на продукцію українських компаній, дозволить їм вийти на європейський ринок або запровадити нові технології, в тому числі діджиталізацію. Звісно, це не єдині інструменти допомоги бізнесу, але вони вже існують і тому можуть бути поширені на Україну доволі швидко.

У країні також швидко розвивається ІТ-сектор; Приголомшливий успіх України у стримуванні російських кібератак є свідченням того, що українські програмісти досягли світового рівня й стануть потужним активом у цивільній економіці. Експорт технологій продовжував зростати навіть у 2022 році, незважаючи на транспортні труднощі та блокаду, а також втрату деяких потужностей з виробництва електроенергії. Загалом, новонабутий статус України як

країни-кандидата на вступ до ЄС відкриває широкі можливості для розширення торгівлі.

Проблема з прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) набагато складніша, але її потрібно буде вирішити, щоб Україна могла реалізувати свій торговельний потенціал. Оскільки українська інфраструктура значно пошкоджена, а також російські безпілотники та ракети частково чи повністю зруйнували багато виробництв та металургійних заводів, відновлення вимагатиме значних капіталовкладень. В минулому показники України із залучення прямих іноземних інвестицій були слабкими, тому буде важливо зміцнити інституції та правоохоронну систему, щоб обмежити корупцію та інші проблеми, які перешкоджають надходженню ПІІ в Україну. Оптимістично, але цілком імовірно, Україна отримає велику користь від процесу інтеграції до ЄС, який окреслює напрямки реформ. Досвід інтеграції колишніх країн Східного блоку до ЄС був різним; буде важливо скористатися цим досвідом [63].

Рішення ЄС про відкриття свого ринку значно спростить життя транзитному експорту та знизить хоча б частину адміністративних витрат, пов'язаних зі сплатою мит. Це, у свою чергу, збільшить прибутковість експортерів та підвищить конкурентоспроможність їхньої продукції у світі.

ЄС ніколи раніше не вживав таких заходів з лібералізації торгівлі, які є безпрецедентними за своїми масштабами: надання Україні нульового тарифу і доступу до ринку ЄС за нульовою до квотою. Від початку російської агресії ЄС надав пріоритетної ваги збереженню української економіки, що має вирішальне значення як для того, аби допомогти їй виграти цю війну, так і для того, аби втриматися на плаву після війни. Ці заходи безпосередньо допоможуть українським виробникам і експортерам. Вони надають впевненості, що українська економіка відновиться і демонструють, що ЄС зробить усе можливе, щоб в скрутний час допомогти Україні.

Важливими напрямками інтеграції України до Європейського Союзу є:

1. Продовження реалізації заходів зі створення ПВЗВТ та подальшої лібералізації торгівлі між Україною і ЄС, у тому числі шляхом оновлення Угоди про

асоціацію в тарифній частині.

2. Продовження дотримання вимог Угоди про асоціацію та СОТ у використанні інструментів торговельного захисту.

3. Забезпечення посиленої співпраці між Україною і ЄС щодо врегулювання питання торгівлі лісом з метою запобігти надмірній шкоді довкіллю і клімату від незаконних рубок лісу.

4. Продовження діалогу щодо кліматичних питань з метою повного дотримання вимог Угоди про асоціацію в рамках актів, які планується схвалити в рамках ініціативи «Fit for 55».

5. Продовження регулярного діалогу у сферах, що становлять взаємний інтерес у сфері засобів захисту торгівлі.

6. Укладення Угоди АСАА у трьох пріоритетних секторах: низьковольтне електричне обладнання, електромагнітна сумісність обладнання, машини. Розглянути можливість щодо розширення Угоди АСАА на сфери медичного обладнання, фармацевтичної продукції, обладнання для морського транспорту та в інших секторах. Поширювати принципи кругової економіки між Україною та ЄС шляхом транспонування останньої версії правил ЄС щодо енергетичного маркування та екодизайну та взаємного визнання цих правил у рамках угоди АСАА.

7. Активізація співпраці щодо визнання еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів для продуктів та процедур, а також дозволу на експорт українських продуктів тваринного походження.

8. Завершення функціональних формальностей з метою подальшого приєднання України до спільної транзитної системи відповідно до Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року.

9. Продовження роботи, спрямованої на застосування альтернативних правил походження Регіональної конвенції про пан'євро-середземноморські преференційні правила походження.

10. Продовження співпраці щодо впровадження оновленої Дорожньої карти інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

11. Продовження співпраці щодо його впровадження для взаємного надання

режиму внутрішнього ринку у сфері поштових та кур'єрських послуг.

12. Усунення штучних торговельних бар'єрів шляхом укладення Угоди про лібералізацію міжнародних транзитних вантажних автомобільних перевезень.

13. Підписання та забезпечення виконання Угоди між Україною, ЄС і його державами-членами про Спільний авіаційний простір.

14. Продовження виконання спільного робочого плану щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг, а також забезпечити створення передумов для укладення угоди між Україною та ЄС про взаємне визнання електронних довірчих послуг.

15. Відповідно до темпів поліпшення макроекономічної ситуації в Україні продовжити валютну лібералізацію для переходу до режиму вільного руху капіталу між Україною та ЄС. Сторонам на черговому засіданні КАТС розглянути питання стосовно імплементації пункту 3 статті 147 Угоди.

16. Прийняття рішення про завершення I та II етапів Стратегії реформування системи публічних закупівель та забезпечити відкриття відповідних ринків публічних закупівель ЄС для українських постачальників на основі національного режиму.

17. Продовження діалогу щодо недопущення викривлення у правилах надання державної допомоги, які негативно впливатимуть на торгівлю між сторонами. Продовжити щорічне виконання зобов'язань щодо обміну інформацією з питань державної допомоги.

18. Пришвидшення інтеграції України до енергетичних ринків ЄС. Забезпечити повне застосування норм і правил ЄС, включаючи вимоги третього енергопакету, на відповідних ринках з метою недопущення зловживання з боку постачальників із третіх держав, у тому числі під час спорудження, сертифікації та експлуатації нафто- та газопроводів.

Одним із головних викликів процесу глобалізації є ризик порушення фінансової стабільності України, що матиме вкрай негативні наслідки для Євроінтеграційного Союзу в цілому, оскільки в ньому посилюються різноманітні стратифіковані прояви. Запобігання основним ризикам для фінансової стабільності

України, особливо девальвації, прискореній інфляції, потребує заходів фінансової підтримки вразливих верств населення в країнах ЄС, з акцентом на їхні східні країни, а також стабільного надходження до українського бюджету значної фінансової допомоги.

Незважаючи на те, що перелік конкретних заходів у фінансовому секторі певною мірою відображає заміну ринкових механізмів державним регулюванням, він впроваджується з об'єктивної необхідності забезпечення макроекономічної стабільності в Україні, а порушення цього заходу матиме негативні наслідки для масштабів діяльності світової економіки. Усунення існуючої загрози макроекономічної нестабільності у фінансовому секторі потребує посилення державного регулювання не лише в Україні, а й в ЄС та інших країнах. Узгоджені зусилля урядів щодо подолання цих викликів сприятимуть не тільки перемозі України, а й підтвердять неминучість глобалізованого шляху прогресу та розвитку людства, логіка якого врешті-решт дасть ще одну можливість для подальшої лібералізації.

Висновки до розділу 3

Наразі війна стала для Європейського Союзу потужним стратегічним викликом та зрушенням: політичні аспекти почали розглядатися в новому ключі Союзом; змінились вектори співпраці та взаємодії на міжнародному рівні; питання, які раніше викликали в ЄС немалий об'єм негативної критики, зараз дефакто прийнятні для держав-членів (а саме: питання прийняття біженців). Саме тому в цій роботі було актуалізовано питання дослідження та аналізу політики Європейського Союзу в період першого місяця війни РФ проти України та відповідність реалізованих кроків цінностям та ідея інтеграційного об'єднання, що закладалися в його основу.

Для поліпшення інвестиційного клімату в Україні доцільним є впровадження

ряду заходів, що стосуються змін в інвестиційних процесах і застосовуваних інвестиційних технологіях:

- впровадження єдиних інформаційних стандартів механізмів забезпечення, бухгалтерської звітності, подання проєктів та програм підприємств, регіонів в інформаційних системах;
- створення інтегрованої інвестиційної інфраструктури (банківської, законодавчої, організаційної) інвестиційної служби;
- управління інвестиційними процесами (в регіональному та галузевому аспектах);
- розроблення, затвердження та фінансування інвестиційних проєктів, що реалізуються в Україні на всіх рівнях: регіональному, державному, галузевому) спільно із зарубіжними країнами, а також інвестиційних проєктів, що фінансуються з бюджетів усіх рівнів;
- надання державних гарантій всім суб'єктам інвестиційної діяльності незалежно від форми власності:
- гласність в обговоренні інвестиційних проєктів і право оскарження в суді будь-яких рішень, дій (бездіяльності) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
- стабільність прав суб'єкта інвестиційної діяльності. У випадках, коли діють закони, що встановлюють для суб'єктів інвестиційної діяльності інші правила, ніж ті, які діяли при укладенні договорів між ними, умови цих договорів залишаються в силі, за винятком випадків, коли закон визначає, що його дія поширюється на відносини, що виникли раніше.

Потенційний доступ України до різних інструментів фінансування ЄС також збільшить інші фінансові можливості. Це розкриє її подальший економічний потенціал – іншими словами, участь України в програмах ЄС матиме мультиплікаційний ефект як для української економіки, так і прямо/опосередковано і для ЄС. Простіше кажучи, невеликі «інвестиції» (з програм фінансування ЄС) зрештою призведуть до більших дивідендів

ВИСНОВКИ

У процесі написання кваліфікаційної роботи було здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження особливостей розвитку економічних відносин України та країн ЄС та обґрунтування механізму їх оптимізації в контексті реалізації геоекономічного вектору зовнішньоекономічної стратегії України в кризових умовах. Отримані результати дозволяють сформулювати наступні висновки.

Міжнародне економічне співробітництво в умовах глобалізації є дуже швидкою силою, що рухає зміни в країнах. Враховуючи швидкість і напрямок змін, важливо враховувати концепцію глобалізації при формуванні національної економічної політики. Україні необхідно побудувати відкрите демократичне суспільство з європейськими стандартами життя, але сьогодні необхідно акумулювати творчу та інтелектуальну міць країни. Розвиток європейської інтеграції зумовлює необхідність проведення цілеспрямованої політики у сфері економічного співробітництва між Україною та ЄС для подальшого соціально-економічного розвитку країни, оптимізації суспільних відносин, підвищення добробуту українських громадян, наближення до європейських економічних стандартів.

Здійснено ретроспективний аналіз економічного співробітництва між Україною та ЄС в контексті євроінтеграції, визначено, що підписання Угоди про асоціацію передбачає здійснення економічного співробітництва у більш ніж 30 сферах, а розвиток процесу економічної інтеграції полягає у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

Політичні переваги інтеграції України в ЄС пов'язано зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних

інституцій в Україні. Крім того, членство в ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій із європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

Доведено, що процес економічного співробітництва між Україною та ЄС відбувається в умовах певних ризиків, які виникають як в результаті внутрішніх українських проблем, так і в контексті геополітичних змін.

Російська військова агресія спричинила руйнівний вплив на економіку України, на її здатність торгувати з рештою світу, на її виробничі потужності та важливі шляхи експорту. За цих складних обставин ЄС допомагає Україні зберігати свою торговельну позицію з рештою світу і дедалі поглиблювати торговельні відносини з ЄС.

Отримання Україною статусу кандидата передбачає проведення масштабного наближення Україною законодавства і національних стандартів до стандартів і законодавства ЄС у різних сферах, що стосуються торгівлі з ЄС. Таке наближення означає, що виробництво українських товарів для внутрішнього ринку також буде відбуватися за європейськими практиками і стандартами. У результаті гармонізації стандартів, вимог та регуляторних практик між Україною та ЄС створюються можливості для зниження регуляторних відмінностей і нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також витрат українських експортерів на їх подолання при здійсненні поставок до ЄС. Крім того, завдяки гармонізації нетарифних заходів (вимог до товарів, стандартів) українські експортери можуть підвищити свою конкурентоспроможність на ринку ЄС, внутрішньому ринку та ринках третіх країн та, відповідно, збільшити експорт на ці ринки.

Протягом 2017 року обсяг прямих інвестицій становив 36,277 млрд дол. США, а в 2018 році при зменшенні на -0,83% становив 35,928 млрд дол. США. В 2019 році при зростанні на 17,68% прямі інвестиції становили 42,279 млрд дол. США. В 2020 році прямі інвестиції зменшилися на 11,35% до рівня в 37,479 млрд дол. США, а в

2021 році при зростанні на 21,86% ПІІ з країн ЄС становили 45,671 млрд дол. США. За період 2017-2021 рр. найбільший обсяг інвестицій в Україну надійшло із Кіпру та Нідерландів. Так, обсяг інвестицій з Кіпру в Україну за досліджуваний період зріс із рівня в 15,009 млрд дол. США в 2017 році до рівня в 19,469 млрд дол. США в 2021 році. В структурі інвестиції з Кіпру становили від 31% до 32% в 2021 році. Обсяг прямих інвестицій з Нідерландів збільшився із рівня в 9,084 млрд дол. США в 2017 році до 13,440 млрд дол. США в 2021 році. В структурі іноземних інвестицій інвестиції з Нідерландів становили від 19% до 21,63%.

Досліджено, що для активізації процесів іноземного інвестування необхідно здійснити низку першочергових заходів, зокрема: розробити плани дій для забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в рамках заявлених пріоритетів соціально-економічного розвитку, залучаючи до їх розробки та обговорення широке коло експертів, науковців, державних службовців та бізнесу; розширити впровадження регіональних загальнодержавних адміністративних навчальних програм серед підприємців щодо підготовки інвестиційних пропозицій та розробки інвестиційних бізнес-планів; забезпечити механізм надання національних послуг з підготовки та сертифікації спеціалістів у сфері інвестиційної діяльності; впровадити заходи, спрямовані на посилення відповідальності органів виконавчої влади та представників органів місцевого самоврядування перед інвесторами за корупційні та інші дискримінаційні дії.

Встановлено, що транскордонне співробітництво є одним із ефективних інструментів зміцнення інвестиційного співробітництва між ЄС та Україною та просуванням членства в ЄС, що підтверджує досвід більшості європейських країн. Це досягається, зокрема, шляхом створення та активної участі територіальної громади прикордонної держави в Європейській регіональній асоціації. Співпраця в рамках Єврозони може посилити інвестиційне співробітництво між регіоном України та сусідніми країнами-членами ЄС. Транскордонне співробітництво між Україною та ЄС відбувається на міждержавному та територіальному рівні, рівні територіальної громади та місцевого самоврядування вздовж спільних кордонів із західними сусідами (Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією).

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алішаускас В. Вступаючи у 2023 рік: підсумки та перспективи інтеграції України до митної системи ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3654027-vstupauci-u-2023-rik-pidsumki-ta-perspektivi-integracii-ukraini-do-mit-noi-sistemi-es.html> (дата звернення: 01.02.2023).
2. Алтухова І. М. Міжнародна конкурентоспроможність регіональних господарських комплексів в процесі міжнародної економічної інтеграції. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. Сер.: Економіка і менеджмент. 2012. № 1. С. 40–49.
3. Бізнес продовжує відновлюватися, негативні очікування зменшуються – опитування. URL: <https://forbes.ua/news/biznes-prodovzhue-vidnovlyuvatisya-negativni-ochikuvannya-zmenshuyutsya-opituvannya-03102022-8734> (дата звернення: 01.02.2023).
4. Біла С. О., Захаров І. М. Стратегічні пріоритети міжнародного економічного співробітництва України та ЄС у сфері сталого розвитку. *Стратегія розвитку України*. НАУ. 2017. № 2. С. 27–34.
5. Біловол В. С., Біленко А. О. Правові основи членства держав у Європейському Союзі та перспективи для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 282–284.
6. Віртуальна бібліотека Представництва Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/virtual_library/index_uk.htm (дата звернення: 01.02.2023).
7. Гончаренко В. В., Артеменко І. А., Пожар А. А., Пінчук І. О., Строчи́хін Ю. Ф. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / за ред. О. В. Шкурупій. Київ : ЦУЛ, 2012. 248 с.
8. Грищенко Є. С., Скоробогатова Н. Є. Теоретичні аспекти визначення сутності міжнародної економічної інтеграції. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; ред. кол.: В. А. Дерій

(голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 24. № 1. С. 16—21.

9. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2023).

10. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2023).

11. Доронцева Є. Між радянським минулим та європейською інтеграцією: огляд співпраці України з міжнародними організаціями та спільнотами держав. URL: <https://voxukraine.org/mizh-radyanskym-mynulym-ta-yevropejskoyu-integratsiyeyu-oglyad-spivpratsi-ukrayiny-z-mizhnarodnymy-organizatsiyamy-ta-spilnotamy-derzhav> (дата звернення: 01.02.2023).

12. Експорт України 2022: вплив пів року війни на географію та обсяги продажів. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv> (дата звернення: 01.02.2023).

13. Емерсон М. У напрямку ширшої Європи: як ЄС змінює свою політику сусідства. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/03/5/7093564> (дата звернення: 01.02.2023).

14. Єврокомісія рекомендувала надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/istorii-uspikhu/yevrokomisiya-rekomenduvala-nadaty-ukrayini-status-kandydata-na-vstup-do-yes> (дата звернення: 01.02.2023).

15. Європейська інтеграція. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_інтеграція (дата звернення: 01.02.2023).

16. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02#Text> (дата звернення: 01.02.2023).

17. Євросоюз залишається найбільшим ринком експорту для України – у 2022 році Україна експортувала до ЄС 63% товарів. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/yevrosoyuz-zalyshayetsya-naybilshym-rynkom-eksportu-dlya-ukrayiny-u-2022-roci-ukrayina-0> (дата звернення: 01.02.2023).

18. Єгорова В. С. Україна та ЄС: сучасний стан і перспективи розвитку. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc40/7.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
19. Заява за результатами 20-го Саміту Україна-ЄС, Брюссель, 9 липня 2018 року. URL: <https://mfa.gov.ua/news/66132-zajava-za-rezulytatami-20-go-samitu-ukrajina-jes-bryussely-9-lipnya-2018-roku> (дата звернення: 01.02.2023).
20. Імплементация євроінтеграційних реформ у сфері науки й технологій. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС. Київ. 2017. 56 с.
21. Імпорт та експорт України: вплив війни. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/import-ta-eksport-ukrayiny> (дата звернення: 01.02.2023).
22. Кібальник А. Перспективні напрями економічної інтеграції України в ЄС. *IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Політичні трансформації сучасного суспільства»*. 22 лютого 2023 р., ПДАУ, м. Полтава. С. 181–184.
23. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kopiika_Valerii/Yevropeiskyi_Soiuz_zasnuvannia_i_etapy_stanovlennia (дата звернення: 01.02.2023).
24. Косенко О. Європейський Союз та Україна: спільне і відмінне у вищій освіті. *Вища освіта України*. 2012. № 1. С. 81–86.
25. Кубілюс А. План євроінтеграції: коли можливий вступ України до ЄС та як його досягти. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/8/7142850> (дата звернення: 01.02.2023).
26. Лук'яненко Д. Г. Поручник А. М., Столярчук Я. М. Міжнародна економіка : підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 762 с.
27. Надвірнянський Ю. Міжнародна інвестиційна діяльність між Україною та Європейським Союзом. *Економічні науки*. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-62-25.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
28. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2023).
29. Огляд євроінтеграційних реформ у промисловості України. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-yevrointehratsiynykh-reform-u->

promyslovosti-ukrayiny (дата звернення: 01.02.2023).

30. Оцінка досягнення цілей угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/review_of_achievement_of_euua_aa_objectives_ukr_0.pdf (дата звернення: 01.02.2023).

31. Підоричева І. Ю. Науково-технологічне та інноваційне співробітництво між Україною та Європейським Союзом: перспективи і стратегічні напрями розвитку. *Економіка України*. 2022. № 2. С. 50–74.

32. Підсумки зовнішньої торгівлі товарами України за три квартали 2022 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pidsumky-zovnishnoyi-torhivli-tovaramy-ukrayiny-za-try-kvartaly> (дата звернення: 01.02.2023).

33. План дій «Україна-Європейський Союз». Європейська політика сусідства. Дата схвалення Кабінетом Міністрів України: 12.02.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_693 (дата звернення: 01.02.2023).

34. Платіжний баланс у 2022 році. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_m.pdf (дата звернення: 01.02.2023).

35. Постанова Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 р. «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/581-12> (дата звернення: 01.02.2023).

36. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.02.2023).

37. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення: 01.02.2023).

38. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 3. 25 с.

39. Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова

Верховної Ради України № 3360-XII від 2 липня 1993 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. №37. 379 с.

40. Програма ЄС «Горизонт Європа» стартувала. Дослідникам приготуватися... URL: <https://kpi.ua/2021-kp5-icd> (дата звернення: 01.02.2023).

41. Рабінович М. Як повномасштабна війна змінила формати співпраці України та ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/8/7150040> (дата звернення: 01.02.2023).

42. Рибаків Т. О. Сучасний стан інвестиційно-фінансового співробітництва України та Європейського Союзу. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. 46. С. 183–191.

43. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_492#Text (дата звернення: 01.02.2023).

44. Ткаченко Т. Шевчук Н., Гончарук І. Напрямки оптимізації інвестиційної діяльності підприємства. *Агросвіт*. 2017. № 7. С. 45–48.

45. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 01.02.2023).

46. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012/page (дата звернення: 01.02.2023).

47. Частка взаємного товарообігу України та ЄС становить понад 55% – Мінекономіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/02/3/696699> (дата звернення: 01.02.2023).

48. Шлях України до ЄС: як це було. <https://dyvys.info/2022/06/24/shlyah-ukrayiny-do-yes-yak-tse-bulo> (дата звернення: 01.02.2023).

49. Що дає Україні статус кандидата у члени Європейського Союзу. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/shho-daye-ukrayini-status-kandidata-u-chleni-yevropeysko-go-soyuzu> (дата звернення: 01.02.2023).

50. Юхименко П. І., Гацька Л. П., Півторак М. В. Міжнародний менеджмент : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2011. 488 с.

51. Ямпольська Л. М. Європейська інтеграція у спектрі концептуально-методологічних підходів другої половини XX – початку XXI ст. *Scientific Collection «InterConf»*, (60): *with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Scientific Trends and Trends in The Context of Globalization»* (June 7-8, 2021) at Umeå, Sweden. 2021. pp. 196–206.
52. Bull H. The anarchical society : a study of order in world politics. New York : Columbia University Press, 2012. 329 p.
53. Delegation of the European Union to Ukraine. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_en.htm (дата звернення: 01.02.2023).
54. Easton D. The New Revolution in Political Science. URL: <https://www.jstor.org/stable/1955071> (дата звернення: 01.02.2023).
55. Etzioni A. Political Unification: A Comparative Study of Leaders and Forces. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/epdf/10.2307/2127568> (дата звернення: 01.02.2023).
56. European Union. URL: <https://european-union.europa.eu> (дата звернення: 01.02.2023).
57. Haas Ernst B. The uniting of Europe : political, social, and economical forces, 1950-1957. URL: <https://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
58. Horizon 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation. URL: <http://ec.europa.eu/research/horizon2020> (дата звернення: 01.02.2023).
59. Joint Declaration of the Eastern Partnership summit (Riga, 21-22 May 2015). URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-2> (дата звернення: 01.02.2023).
60. Kelsen H. Der Staat Als Integration. Eine Prinzipielle Auseinandersetzung. URL: <https://ru.scribd.com/document/470622296/Hans-Kelsen-auth-Der-Staat-als-Integration-Eine-Prinzipielle-Auseinandersetzung-1930-Springer-Vienna-libgen-lc-pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
61. Machlup F. History of Thought on Economic Integration. URL: <https://econpapers.repec.org/bookchap/palpalbok/978-1-349-03171-9.htm> (дата

звернення: 01.02.2023).

62. Morton A. Kaplan System and Process in International Politics. URL: https://books.google.com.ua/books/about/System_and_Process_in_International_Poli.html?id=b1ePAAAAMAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 01.02.2023).

63. Movachan V., Kenneth R. «International Trade and Foreign Direct Investment.» in Yuriy Gorodnichenko, Ilona Sologoub and Beatrice Weder di Mauro (eds.) Rebuilding Ukraine: Principle and Policies, Centre for Economic Policy Research. London, 2022. pp. 119–165.

64. Parsons T., Shils E. Toward a general theory of action. URL: <https://ru.scribd.com/document/32156373/Parsons-Talcott-Shils-Edward-Toward-a-General-Theory-of-Action-1951> (дата звернення: 01.02.2023).

65. Paulson S. L., Stolleis M., Kelsen H. Staatsrechtslehrer und Rechtstheoretiker des 20. Jahrhunderts. URL: https://books.google.com.ua/books?id=dRWzRQy7M5YC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 01.02.2023).

66. Sapir A. European Integration at the Crossroads: A Review Essay on the 50th Anniversary of Bela Balassa's Theory of Economic Integration. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.49.4.1200> (дата звернення: 01.02.2023).

67. Schuman R. Pedagogy of Peace: The Contribution of Jean Monnet to the Construction of the European Union <http://aei.pitt.edu/11046/1/Silva-MonnetLong09edi.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).

68. Smend R. Verfassung und Verfassungsrecht. URL: <https://www.jstor.org/stable/44317507> (дата звернення: 01.02.2023).

69. The official site of European Commission. Europe 2020 strategy. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en (дата звернення: 01.02.2023).

70. Tinbergen J. International Economic Integration. URL: <https://www.worldcat.org/title/international-economic-integration/oclc/973617> (дата звернення: 01.02.2023).

71. Tinbergen J. On the Theory of Economic Policy. URL: [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkozje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1669747](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1669747) (дата звернення: 01.02.2023).

72. Zarembo K., Litra L. Ukraine. New Engines For The Partnership. The Eastern Partnership A Decade On: European Union Institute for Security Studies (EUISS). 2019. 29 p.